

ÇEVRE VE İKLİM ADALETİ ÇERÇEVESİNDE YERİNDEN EDİLME:
KAVRAMLAR, TARTIŞMALAR, VAKALAR

2/8

İklim

Hareketliliği:

İklim

Değişikliği ve

Yerinden

Edilmeler

İklim değışikliği gezegendeki tüm canlıların yaşamını tehdit eden krizlerin başında geliyor. Başta fosil yakıt kullanımı olmak üzere insanların üretim ve tüketim faaliyetlerinin atmosferdeki sera gazlarını artırması gezegenin daha önce hiç görülmemiş seviyede ve hızda ısınmasına yol açıyor. İklim dengesinin bozulmasıyla ekosistem tahrip oluyor, habitatlar yok oluyor ve geri döndürülmesi gittikçe zorlaşan biyolojik, jeolojik ve coğrafi değışimler ortaya çıkıyor. Diğer tüm canlılarla beraber insanlar da kendilerinin neden olduğu bu ekolojik krizin en büyük mağdurlarından. İklim değışikliğinin miktarı, kapsamı ve şiddeti her geçen gün artan etkileri insan topluluklarının yaşamlarını, sağlığını, evlerini, topraklarını ve geçimliklerini tehdit ediyor. İnsan yaşamını tehdit eden iklim değışikliği bağlantılı riskler şöyle özetlenebilir:¹

- Deniz seviyelerinin yükselmesi, sel, su taşkınları ve aşırı hava olayları nedeniyle deniz kıyılarındaki yerleşimler ve ada devletlerinde yaşayanların can kaybı, yaralanma ya da hastalanma gibi çeşitli sağlık riskleri;
- Bazı bölgelerde seller nedeniyle özellikle kentlerde yaşayanların büyük bölümünün sağlıklarını ve geçimliklerini kaybetme riski;
- Sıcak dalgaları karşısında barınma ve çalışma yerlerinde yeterli havalandırma olmayan kent yoksullarının ve hem kırdaki hem de kentlerde açık havada çalışanların can kaybı ve rahatsızlanma gibi sağlık riskleri;
- Sıcaklık artışları, kuraklık, seller ve yağış düzeninin farklılaşması sonucunda tarım üzerindeki olumsuz etkiler nedeniyle küresel gıda temin zincirinde aksamalar ve hem kentlerde hem de kırdaki yoksulların gıda güvenliğinin ortadan kalkması riski;
- İçme ve sulama suyuna erişimin yetersiz olması ve tarım üretiminin düşmesi nedenleriyle kırsal alanda geçimlik kaybı ve gelirlerin düşmesi;
- Kıyılardaki ve denizlerdeki ekosistemin, biyolojik çeşitliliğin ve ekosistem ürün, fonksiyon ve hizmetlerinin başta tropikal bölgelerde ve Kuzey Buz Denizi'nde olmak üzere yaşamını balıkçılık ile sağlayan toplulukların geçimliklerine katkı sağlayamama riski;
- Karalardaki ve iç bölgelerdeki su ekosistemlerinin, biyolojik çeşitliliğin ve ekosistem ürün, fonksiyon ve hizmetlerinin geçimliklere yaptığı katkının kaybolması;
- Aşırı hava olayları nedeniyle altyapı sistemlerinin hasar görmesi/çökmesi ve elektrik, su, acil yardım gibi temel hizmetlerin sağlanamaması;
- Aşırı hava olayları, deniz seviyelerinin yükselmesi gibi iklim değışikliğine bağlı olaylar nedeniyle işyerlerinin, evlerin hasar görmesi veya kullanılamaz hâle gelmesi.

%88,9

2008-2020 arasında sel, fırtına, kontrolsüz yangınlar, kuraklık ve aşırı sıcaklar gibi insan kaynaklı iklim değişikliği ile bağlantılı olaylar nedeniyle yerinden edilmelerin toplam felaket nedeni yerinden edilmelerdeki payı

30 MİLYON

2021'de iklim olaylarına bağlı felaketler sonrasında yerinden edilenlerin dünya genelindeki tahmini sayısı

İklim değişikliğine bağlı bu riskler hem *doğrudan* hem de *dolaylı* biçimde yerinden edilmelere neden oluyor. İklim değişikliğinin zorunlu göçe *doğrudan* etkisi sel, aşırı hava olayları, sıcaklık artışları gibi iklim bağlantılı olaylardan kaynaklanıyor. İklim değişikliğinin *dolaylı* etkisi ise yine iklim değişikliğine bağlı olarak -kuraklık sonucunda ortaya çıkan gıda krizi ve su varlığının azalması gibi- geçimlik kaynaklarının kaybolması ya da bozulması olarak kendini gösteriyor. İklim değişikliğinin doğrudan ve dolaylı etkileri nedeniyle 2008 yılından beri her yıl dünya genelinde 20 milyondan fazla insanın yerinden edildiği hesaplanıyor. 2008-2020 arasında sel, fırtına, kontrolsüz yangınlar, kuraklık ve aşırı sıcaklar gibi insan kaynaklı iklim değişikliği ile bağlantılı olaylar nedeniyle yerinden edilmeler toplam felaket nedeni yerinden edilmelerin %88,9'unu oluşturuyor. Aynı zaman diliminde yerinden edilmelerin yaklaşık yarısı seller, üçte birinden fazlası fırtına, kasırga gibi aşırı hava olaylarından kaynaklandı. Çok büyük oranda ülke sınırları içinde ve yakın bölgelere doğru gelişen bu iklim nedeni göçlerin kapsam ve miktarının gün geçtikçe artacağı öngörülmekte.² 2021'de iklim olaylarına bağlı felaketler sonrasında yerinden edilenlerin dünya genelindeki toplam sayısının 30 milyon civarında olduğu tahmin ediliyor. En fazla sayıda insanın ev, toprak ve geçimliklerini kaybetmesine yol açan iklim olaylarının başında 14,6 milyon kişi ile fırtına, kasırga ve siklon gibi aşırı hava olayları, 14 milyon kişi ile seller geliyor. Aynı yıl 1,2 milyon kişinin kontrol dışı yangınlar, 46 bin kişinin aşırı sıcaklar ve 32 bin kişinin kuraklık nedeniyle yerinden edildiği kaydediliyor.³

TABLO 1: 2008-2020 ARASINDA DÜNYA GENELİNDE İKLİM KRİZİYLE İLGİLİ FELAKETLER VE YERİNDEN EDİLMELERİN DAĞILIMI¹

İklım değişikliği ile ilgili felaketler	Tahmini etkilenen kişi sayısı	Tüm felaket kaynaklı yerinden edilmeler içindeki oranı
Seller	156 milyon	%49
Aşırı hava olayları (Firtına, kasırga, siklon, vd.)	119 milyon	%37,4
Kontrolsüz yangınlar	3,4 milyon	%1,05
Kuraklık	2,4 milyon	%0,74
Aşırı sıcaklar	1,1 milyon	%0,36

1- IDMC/NRC (2021). GRID 2021: Internal displacement in a changing climate. https://www.internal-displacement.org/sites/default/files/publications/documents/grid2021_idmc.pdf (Erişim tarihi: 19.7.2022)

İnsanların geçimlik, gelir, ev, toprak ve müşterek alan kayıpları nedeniyle yerinden edilmeleri aynı zamanda bir iklim adaleti meselesi olarak karşımıza çıkıyor. Zira, iklim değişikliği ile bağlantılı fiziksel veya ekonomik yerinden edilmelerin coğrafi dağılımı bu durumun yoğunlukla yoksulluğın ve adaletsizliklerin yüksek olduğu Küresel Güney'de gerçekteştiğini gösteriyor.⁴ 2020 yılında hava olayları nedeniyle yerinden edilmelerin en çok görüldüğü ülkeler sıralamasında Çin, Filipinler, Bangladeş, Hindistan, Somali, Vietnam, Hindistan, Pakistan, Endonezya, Küba, Kenya, Brezilya ve Guatemala gibi ülkeler en üstteki basamaklarda yer alıyor.⁵ Küresel Kuzey'den ABD de 2020 yılı boyunca iklim olaylarının yol açtığı yerinden edilmelere maruz kalınan ülkelerden biri. Ancak burada da yoksulların, siyahların ve diğer dezavantajlı konumlara itilmiş grupların yerinden edilmeleri iklim adaletsizliğinin sınıfsal, toplumsal cinsiyet, ırk, etnisite temelli eşişsizliklerle örtüştüğünü gösteriyor. Özetle, dünya genelinde iklim değişikliği oluşumuna dahil olan yoksullar, kadınlar, çocuklar, küçük çiftçiler, yerli halklar gibi kırılganlık seviyesi yüksek toplumsal gruplar, iklim değişikliği kaynaklı riskler ve felaketler nedeniyle geçimliklerini, barınmalarını, sağlıklarını ve yaşamlarını kaybetme riski ile karşı karşıya.

İKLİM ADALETSİZLİĞİ MAĞDURU KADINLAR

Kadın ve çocuklar iklim değişikliği karşısında en savunmasız gruplar arasında yer alıyor. Geleneksel patriarkal düzende eşitsiz pozisyonlarından kaynaklanan bu durum yoksulluk gibi diğer adaletsizlik kaynakları ile birleştiğinde daha da perçinleniyor.¹

Geleneksel patriarkal aile yapısındaki eşitsiz işbölümü ve roller, kadınların genelde karar alma süreçlerine sınırlı biçimde katılmasına, kaynaklara kısıtlı olarak erişebilmesine ve haklarının birçoğundan mahrum kalmasına yol açıyor. Toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri kadınların iklim değişikliğinden erkeklerle göre daha fazla ve olumsuz etkilenmesine neden oluyor. Kırsal alanlarda yemek pişirme, temizlik, çocuk bakımı gibi ev ile ilgili işleri üstlenmek zorunda olan kadınlar aynı zamanda tarımda işgücünün neredeyse yarısını oluşturuyor. Gıda ve Tarım Örgütü'nün (FAO) verilerine göre dünya genelinde tarımdaki işgücünün %43'ü kadınlardan oluşuyor. Ev ve tarladaki işlerin kadınlar üzerindeki ikili baskısı su varlığının azalması, suların tuzlanması, gıda güvenliğinin kalmaması gibi iklim değişikliğine bağlı sorunlar nedeniyle daha da artıyor.² Kuraklık ve aşırı hava olayları nedeniyle tarımda verimin düşmesi ve tarım arazilerinin bozulması toprağa bağlı olarak yaşayan kadınları derinden etkiliyor. Birçok yerde mülkiyet haklarından mahrum olmaları ve emek piyasalarına erişimlerinin kısıtlı olması, iklim felaketlerinin kayıp ve zararları için sağlanan kaynak ve hizmetlerden yararlanabilmelerini engelliyor.³ Kırsal bölgelerde sıklıkla rastlanan bir durum da kuraklık gibi nedenlerle geçimlik kaybına karşılık genç kadınların eğitimlerini yarıda bırakmaları, çalışmaya zorlanmaları veya "başlık parası" karşılığında genç yaşta evlenmeleri oluyor.⁴

Kentlerde de kadınların iklim değişikliği karşısındaki kırılganlık düzeyi kırdakinin çok da farklı değil. Kentlerin altyapıları kırılgan, temel hizmetlere erişimin yetersiz, sosyal koruma mekanizmalarının bulunmadığı mahalle ve bölgelerinde yaşayan kadınlar, iklim değişikliğinin gıda ve su güvenliği gibi sonuçlarına patriarkal işbölümündeki yerlerine bağlı olarak hem fiziksel hem de duygusal anlamda daha çok maruz kalıyor.⁵ Kadınların, iklim olaylarına karşı bir uyum stratejisi olarak yer değiştirme/hareketlilik kapasiteleri de genel olarak daha sınırlı kalıyor. Örneğin ani başlangıçlı iklim felaketlerinde çocuk bakımı ve ev ile ilgili sorumlulukları, kadınların hızlı biçimde tehlike bölgelerini terk etmelerini zorlaştırıyor. Bangladeş üzerine yapılan bir dizi araştırma

toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin kadınları iklim riskleri karşısında nasıl savunmasız bıraktığını ortaya koyuyor. Bangladeş'te kadınların aşırı hava olaylarından daha çok etkilenmelerinin nedenlerinden biri kendilerine yüklenen sorumluluklar ve hâkim patriarkal normlardan kaynaklanıyor. Kadınlar sellerden kaçmak için evlerini izinsiz terk edemiyor ve yüzme öğrenmemiş olmaları da sel taşkınlarından kaçabilmelerini engelliyor. Yine Bangladeş'te kadınların arasında yaygın olarak görülen yetersiz beslenme, iklim felaketlerinin sonrasında daha da kötüleşiyor. Eğitim seviyelerinin düşük olması kadınların felaketler sonrasında emek-yoğun ve düşük gelirli işlerde çalışmalarına neden oluyor.⁶ 1998 yılında çıkan Bonnie Kasırgası'nın ABD'nin Kuzey Karolina Eyaleti'ndeki sonuçlarını inceleyen bir çalışma da kadınların bakım işlerindeki sorumlulukları nedeniyle risklere daha çok maruz kaldıklarını ve risk algılarının daha yüksek olduğunu, ancak aynı derecede maruz kalan ve algıları aynı olan erkeklerle göre evlerini daha az boşalttıklarını gösteriyor.⁷ Diğer yandan, geçimlikleri zarar gördüğünde erkeklerin başka yerlere çalışmak için kısa süreli de olsa göç etmesinin, geride kalan kadınların karar alma, yeni vasıflar ve finansal özgürlük kazanması gibi bazı kazanımlar elde etmelerini de sağlayabiliyor.⁸

1- Gioli, G. ve Milan, A. (2018). Gender, migration and (global) environmental change. (Der. R. McLeman ve F. Gemenne) *Routledge handbook of environmental displacement and migration* (s. 135-150) içinde. Routledge.

2- Sauer, N. (2019). Care work, climate work: A dialogue with Dizzanne Billy (Trinidad and Tobago), Oladosu Adenike (Nigeria) and Joyce Melcar Tan (Philippines). (Der. A. N. Ahmad) *Climate justice and migration mobility, development, and displacement in the global south* (s. 43-51) içinde. Heinrich Böll Foundation Publication Series on Democracy 57.

3- Sauer, N. (2019). A.g.y.

4- Sauer, N. (2019). A.g.y.

5- Anwar, N. H. ve Sur, M. (2019). Climate change, urban futures, and the gendering of cities in South Asia. (Der. A. N. Ahmad) *Climate Justice and Migration Mobility, Development, and Displacement in the Global South* (s. 66-79) içinde. Heinrich Böll Foundation Publication Series on Democracy 57.

6- Gioli, G. ve Milan, A. (2018). A.g.y.

7- Bateman, J. M. ve Edwards, B. (2002). Gender and evacuation: A closer look at why women are more likely to evacuate from hurricanes. *Natural Hazards Review*. 3 (3): 107-117.

8- Gemenne, F., Zickgraf, C., Hut, E. ve Castillo Betancourt, T. (2021). *Forced displacement related to the impacts of climate change and disasters*. Reference Paper for the 70th Anniversary of the 1951 Refugee Convention.

İKLİM ADALETSİZLİĞİ MAĞDURU ÇOCUKLAR

İklim değişikliğinin etkileri karşısında oldukça kırılgan durumda olan bir diğer grup da çocuklar. Öncelikle iklim değişikliğine bağlı felaketler çocukların sağlık ve canlarını doğrudan tehdit ediyor. Ani başlangıçlı iklim felaketleri sırasında çocuklarda yaralanmalar ve can kayıpları yüksek seviyelerde görülürken çocuklar kasırğa, sel gibi felaketler sonrasında ortaya çıkan salgın hastalıklar karşısında da savunmasız kalıyor. Kuraklıkla beraber ortaya çıkan kıtlık ve gıda güvenliğinin olmaması, yetersiz beslenme ve gelişim sorunlarına yol açıyor.¹ İklim felaketlerinin haneleri gelir ve geçimlik kaybına uğratması çocukların hane gelirine katkıda bulunmaları için çalıştırılmalarına yol açıyor. Bunun yanı sıra, yine hane gelirinin azalmasına bağlı olarak, çocukların erken yaşlarda evlendirilmesi eğilimi de artıyor. Ayrıca yerinden edilmeler okula devam oranlarında düşüşe neden oluyor. Eğitim hayatının sekteye uğraması nedeniyle alınan eğitimin yetersiz kalmasının dışında eğitimine hiç devam edemeyen çocukların sayısında da artış görülüyor. Eğitim sermayesinin düşük kalması çocukların bugünkü kırılganlıklarının

geleceğe de taşınmasına yol açıyor.²

Otuz üç ülkeden yaklaşık 1 milyar çocuğun iklim değişikliğinin etkilerine aşırı derecede maruz kalacağı öngörülüyor. Dünya genelinde yaklaşık 500 milyon çocuğun yüksek sel riski bulunan yerlerde, 160 milyon çocuğun da aşırı kuraklık riskiyle karşı karşıya olunan yerlerde yaşadığı tahmin ediliyor. Bugüne kadar 50 milyonun üzerinde çocuğun iklim felaketleri nedeniyle yaşadıkları yerleri kısa veya uzun dönemli olarak terk etmek zorunda kaldığı hesaplanıyor. 2020 yılında 9,8 milyon çocuğun iklim olayları nedeniyle yerlerinden edildiği kaydediliyor.³

1- Prüss-Üstün, A. ve Corvelavan, C. F. (2006). *Preventing disease through healthy environments: Towards an estimate of the environmental burden of disease*. World Health Organization. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/43457> (Erişim tarihi: 26.7.2022)

2- IDMC/NRC (2022). *GRID 2022: Children and youth in internal displacement*. https://www.internal-displacement.org/sites/default/files/publications/documents/IDMC_GRID_2022_LLR.pdf (Erişim tarihi: 26.7.2022)

3- UNICEF (2022). *Guiding principles for children on the move in the context of climate change*. <https://www.unicef.org/globalinsight/media/2686/file/UNICEF-Global-Insight-Guiding-Principles-for-Children-on-the-Move.pdf> (Erişim tarihi: 26.7.2022)

ANİ GELİŞEN İKLİM OLAYLARI

Kasırğa, siklon ve fırtınalar gibi aşırı hava olaylarının yanı sıra sıcak dalgaları, kontrol dışı yangınlar, seller, erozyon ve toprak kaymaları ani gelişen iklim olayları kategorisinde yer alıyor. Bu olaylar birden ortaya çıkıyor, oldukça kapsamlı ve şiddetli biçimde büyük alanları etkileri altına alıyor. Yıkıcı sonuçları da aniden, yoğun ve etraf- lı biçimde görülüyor. Aslında felakete dönüşen bu olaylar doğanın normal işleyişinin bir parçası; iklim değişikliği bu doğa olaylarının sayısını, sıklığını, şiddetini ve kapsamını artırıyor. Böylelikle, insan topluluklarının yaşamları, sağlıkları, geçimlikleri, işleri, toprakları ve evleri daha büyük risk altında kalıyor. Sonuçta ani gelişen iklim olayları gerek önleyici eylemler gerekse felaket sırasında ortaya çıkan hasar nedeniyle büyük çapta yerinden edilmelere neden oluyor. Ani gelişen iklim olaylarından kısa bir süre önce planlı olarak bir bölgenin boşaltılması başvurulmuş korunma yöntemlerinden bir tanesi. Örneğin 2005 yılında çıkan Katrina Kasırması sırasında Louisiana

TABLO 2: ANI GELİŞEN İKLİM FELAKETLERİ VE YERİNDEN EDİLME ÖRNEKLERİ

İklim olayı	Yer	Sene	Yerinden edilener
Kontrol dışı yangınlar	Avustralya ¹	2009	Victoria'da yaşayan 7500 kişi
	Rusya	2010	Rusya genelinde 13 bin 700 kişi
	İspanya	2012	Kanarya Adaları, Marbella, Madrid ve València'da yaşayan 13 bin kişi
	İspanya ²	2019	Ülke genelinde toplam 17 bin 654 kişi
	Avustralya ³	2019-20	65 bin kişi
	Kanada ⁴	2021	Britanya Kolumbiyası Eyaleti'nde yaşayan yaklaşık 33 bin kişi
Seller	Pakistan	2010	İndus Nehri Havzası ve civarında yaşayan 11 milyon kişi
	Çin	2010	28 eyalette yaşayan 15 milyon 200 kişi
	Japonya	2012	Kyushu Bölgesi'nde yaşayan 250 bin kişi
	Hindistan	2012	Assam Eyaleti'nde yaşayan 6 milyon 900 bin kişi
	Almanya	2013	52 bin 549 kişi
	Kolombiya	2016	30 bin 629 kişi
	Doğu Afrika ⁵	2018	Kenya, Etiyopya, Uganda, Ruanda, Somali, Cibuti ve Burundi'de yaklaşık 1 milyon kişi
	Bolivya	2019	Ülke genelinde 73 bin 400 kişi
	Endonezya ⁶	2019	Jayapura Bölgesi'nde yaşayan 6 bin 800 kişi
	Bangladeş	2020	Ülke genelinde 1 milyon 920 bin kişi
	Somali ⁷	2020	29 bölgede etkilenen 1,1 milyon kişinin 450 bini
Brezilya ⁸	2022	Alagoas, Pernambuco ve Rio Grande do Norte bölgelerinde yaşayan 45 binden fazla kişi	
Aşırı hava olayları	ABD	2005	New Orleans'ta yaşayan 400 bin kişi (Katrina Kasırgası)
	ABD	2012	24 eyalette yaşayan 776 bin kişi (Sandy Kasırgası)
	Filipinler	2013	Cebu, Leyte ve Samar adalarında yaşayan 4 milyondan fazla kişi (Haiyan Tayfunu)
	Çin	2016	567 bin kişi (Meranti Tayfunu)
	Karayipler ve ABD ⁹	2017	Antigua ve Barbuda, Küba, Dominik Cumhuriyeti, Haiti ve ABD'nin de aralarında bulunduğu 16 ülkede yaşayan 2 milyon kişi (İrma, Harvey ve Maria kasırgaları)
	Hindistan ve Bangladeş ¹⁰	2020	5 milyon kişi (Amphan Siklonu)
	Çin ¹¹	2021	Henan Eyaleti'nden 1,5 milyon kişi (Cempaka ve İn-Fa Siklonları)

1- Tablodaki veriler aksi belirtilmediği sürece şu çalışmamdan derlenerek hazırlanmıştır: Ionesco, D., Mokhnacheva, D. ve Gemenne, F. (2017). *The Atlas of environmental migration*. Earthscan.

2- IDMC (2019). *Spain wildfires*. <https://www.internal-displacement.org/sites/default/files/inline-files/GRID-2019-Disasters-Figure-Analysis-Wildfires-Spain.pdf> (Erişim tarihi: 19.7.2022)

3- Du Parc, E. ve Yasukawa, L. (2020). *The 2019-2020 Australian bushfires: from temporary evacuation to longer-term displacement* (IDMC Raporu). <https://www.internal-displacement.org/publications/the-2019-2020-australian-bushfires-from-temporary-evacuation-to-longer-term-displacement> (Erişim tarihi: 19.7.2022)

4- that%20aged%20across%20Australia.displacement%20for%20thousands%20of%20people (Erişim tarihi: 19.7.2022)

5- 4- Labbé, S. (2021, 22 Ekim). Nearly 33,000 British Columbians displaced by wildfire in 2021. *North Shore News*. <https://www.nsnews.com/highlights/nearly-33000-british-columbians-displaced-by-wildfire-in-2021-4539572#:~:text=Nearly%2033%20000%20British%20Columbians%20displaced%20by%20wildfire%20in%202021> (Erişim tarihi: 19.7.2022)

5- IDMC (2018, 12 Eylül). *East Africa worst hit by internal displacement in first half of 2018*. <https://www.internal-displacement.org/media-centres/east-africa-worst-hit-by-internal-displacement-in-first-half-of-2018> (Erişim tarihi: 19.7.2022)

6- Elisabeth, A., Syahni, D. ve Arumingtyas, L. (2019, 21 Mart). "Nothing was left": Flash floods, landslides hit Indonesia's Papua region. *Mongabay*. <https://news.mongabay.com/2019/03/nothing-was-left-flash-floods-landslides-hit-indonesia-papua-region/> (Erişim tarihi: 19.7.2022)

7- OCHA (2020, 5 Haziran). *Flood response plan: Somalia*.

8- Davies, R. (2022, 4 Temmuz). Brazil - Thousands displaced by floods in North East. *Floodlist*. <https://floodlist.com/america/brazil-floods-july-2022-alagoas-pernambuco-riograndedonorte#:~:text=Brazil%20%E2%80%93%93%20Santa%20Catarina%20Floods%20and,period%20to%2005%20May%202022> (Erişim tarihi: 19.7.2022)

9- IDMC (2018). *The Atlantic hurri-*

cane season and the importance of resilience. IDMC Spotlight. <https://www.internal-displacement.org/global-report/grid2018/downloads/report/2018-GRID-spotlight-atlantic-hurricane-season.pdf> (Erişim tarihi: 19.7.2022)

10- Sengupta, S. (2021, 20 Mayıs). Even amid a pandemic, more than 40 million people fled their homes. *New York Times*. <https://www.nytimes.com/2021/05/20/climate/storms-floods-wildfires-displacement.html> (Erişim tarihi: 19.7.2022)

11- IDMC/NRC (2022). *GRID 2022: Children and youth in internal displacement*. https://www.internal-displacement.org/sites/default/files/publications/documents/IDMC_GRID_2022_LR.pdf (Erişim tarihi: 19.7.2022)

Eyaleti'nde 150-200 bin kişi evlerinde kalmış olsa da kasırga öncesinde 1,5 milyon civarında kişi kasırgadan zarar görmemeleri için başka yerlere taşınmıştı.⁶ Bu tip iklim olaylarının öncesinde ve sonrasında hem planlı hem de bireylerin kendi çabalarıyla sıklıkla taşınmalar gerçekleşiyor. Ani gelişen iklim olaylarında kitlesel hareketlilik söz konusu olsa da bu çoğunlukla uzun mesafeli, uzun süreli ve kalıcı olmuyor. Yaşam alanlarındaki hasarın giderilmesi ve yaşama olanaklarının sağlanması ile kısa süreler içerisinde geri dönüşler başlıyor.⁷ Ani gelişen iklim felaketleri sonucunda ortaya çıkan yerinden edilmelerin büyük çoğunluğu bu olaylar karşısında kırılganlığı daha yüksek Küresel Güney'de gerçekleşiyor. Bu iklim olaylarının evler, işler ve topraklarla beraber yaşanan yerdeki temel ihtiyaçları sağlayan altyapıya verdiği hasardan en çok sosyal, ekonomik ve siyasi adaletsizliklere maruz kalanlar etkileniyor. Bu kişilerin geriye dönüşleri gecikebilirken yaşam ve çalışma şartlarının eskisine göre kötüleşmesi nedeniyle döndükleri zaman daha da yoksullaşıyorlar.

YAVAŞ GELİŞEN İKLİM OLAYLARI

Kuraklık, çölleşme, kıyı erozyonu, deniz seviyelerinin yükselmesi etkilerini daha uzun sürelerle yayılarak gösteren *yavaş gelişen iklim olayları*'dır. Bu iklim olayları etkilerini birikerek ve giderek artan biçimde gösteriyor. İnsan yaşamını en çok ve en kapsamlı etkileyen iklim olaylarının başında sıcaklık artışlarına ve yağış düzeninin değişimine bağlı olarak gelişen kuraklık geliyor. Kuraklığın geniş alanlardaki insan yaşamı üzerinde bir dizi olumsuz etkisi bulunuyor. Sıcaklık artışı ve yağış düzeninin değişmesi nedeniyle tarımsal üretim azalıyor ve niteliği bozuluyor. Kuraklık dışında iklim değişikliğine bağlı yeraltı sularının ve toprağın tuzlanması, toprağın niteliğinin bozulması gibi bir dizi doğrudan ve dolaylı faktörün de etkisiyle tarımsal üretimin düşmesi tarıma ve doğal kaynaklara bağlı olarak yaşamını sürdüren toplulukların geçimliklerini ve gelirlerini kaybetmelerine neden oluyor.

2015 yılı verilerine göre, Küresel Güney'deki 500 milyon küçük çiftçi, yaklaşık 2 milyar insanın geçimini ve beslenmesini sağlıyor. Asya ve Sahra-altı Afrika'da küçük çiftçiler tüketilen gıdanın %80'ini üretiyor. Dünya genelinde 836 milyon olarak hesaplanan aşırı yoksulların %70'i kırsal bölgelerde geçimlerini ağırlıklı olarak tarıma bağlı sağlıyor.⁸ Mülkiyet, teknolojiye erişim, toplumsal cinsiyet, etnik kimlik gibi çeşitli faktörlere bağlı olarak bu geniş grubun içerisinde birden fazla dezavantaja maruz kalanlar –örneğin sulama için yağmur ve yeraltı sularını kullanan çiftçiler– bu durumdan daha kötü

IPCC'nin tahminlerine göre, 2100 yılında ortalama deniz seviyesinin 1986-2005 arasındakiine göre 0,61-1,1 metre daha yukarıda olma olasılığı bulunuyor.

etkileniyor. Toprak sahibi olmayan ve başkalarının toprağında çalışanlar ise toprağın verimliliğinin düşmesine önlem olarak makineleşmenin artmasıyla işlerini ve gelirlerini kaybediyor.

Kuraklık aynı zamanda gıda güvenliğinin kaybolmasına yol açıyor.⁹ IPCC'nin (Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli) kötümser iklim değişikliği senaryosunun gerçekleşmesi durumunda, 2050 yılı itibarıyla dünya genelinde tarım mahsullerinin %70'ini oluşturan kaba yem, yağlık tohum, buğday ve pirinç üretiminde iklim değişikliğinin olmadığı duruma göre %17'lik bir düşüş bekleniyor. Öte yandan FAO'nun tahminlerine göre, artan nüfusun beslenme ihtiyacının karşılanabilmesi için tarımsal üretimin dünya genelinde %60 oranında artması gerekiyor. Kuraklık aynı zamanda hayvancılık faaliyetlerini de olumsuz yönde etkiliyor. Afrika'nın Sahra-altı kısmında kuraklığın ciddi ve tehlikeli boyutlara ulaştığı dönemlerde beslenen hayvan sayısında %20-60 oranında azalma tespit edildi.¹⁰

Kuraklık aynı zamanda ekosistem hizmetlerine de zarar veriyor. Dünya genelinde yaklaşık 1,2 milyar insan yaşamını doğadan elde edilen faydalar olarak özetlenebilecek ekosistem hizmetlerini kullanarak sürdürüyor.¹¹ Gıda, su, enerji, geleneksel ilaç hammaddeleri gibi insan yaşamı için hayati birçok kaynağı barındıran ekosistem hizmetlerinin temelindeki orman ekosistemleri ve biyolojik çeşitlilik, sıcaklık artışları, aşırı hava olayları, kontrol dışı yangınlar, toprak kaymaları, yeni hastalıkların ve zararlıların ortaya çıkışı gibi iklim değişikliği ile ilintili olayların yanı sıra kereste ve tarım sektörlerinin ormansızlaştırma faaliyetleriyle hızla zarar görüyor. Aşırı sıcaklarla beraber su varlığının ve yağışların azalmasından oluşan kuraklık da ekosistem hizmetlerine, dolayısıyla da bu doğal kaynaklara bağlı olarak yaşayanlara zarar veriyor.¹² Bununla birlikte kuraklığın başka bir etkisi olan su varlığının azalması içme ve kullanma suyunun yeterince temin edilememesi ile sonuçlanıyor. Deniz ve karalardaki su ekosistemlerinin bozulması, yaşamlarını bu kaynaklara bağlı olarak balıkçılıkla sürdüren toplulukların geçimliklerinden olmasına neden oluyor.

Kuraklık –aşırı hava olaylarıyla beraber– en çok sayıda insanın yerinden edilmesine kaynaklık eden iklim olayı hâline gelmiş durumda. Zamana yayılmış bir şekilde ilerleyen ekonomik yerinden edilmenin sonucunda yaşama olanakları zorlaşan çok sayıda birey ve topluluk, hareketliliğin kısa dönemli-uzun dönemli, geçici-kalıcı-döngüsel gibi farklı türlerini kullanarak yaşamlarını sürdürmeye çalışıyor. Öte yandan etkilerini uzun bir zaman diliminde ve yavaş hissettiren kuraklığın, insan ve toplulukların üzerine düşürerek ve bazı seçimler yaparak önlem aldığı iklime bağlı bir felaket olduğu düşünülebilir. Bunun sonucunda da kalıcı ve temelli göçün daha çok rastlanan bir savunma stratejisi olduğu varsayılabilir. Ani gelişen iklim felaketlerinin sonuçları ile karşılaştırıldığında kalıcı ve temelli göçe kuraklık zamanlarında daha çok rastlandığı söylenebilir. Yine de kalıcı ve temelli göç kuraklık karşısında da başvurulan en son stratejilerden biri. Örneğin 2004 yılında Bangladeş'te uzun süreli ve büyük kuraklığa maruz kalan hanelerin sadece %0,4'ü kalıcı ve temelli biçimde göç etti.¹³

Yavaş gelişen iklim olaylarına bir başka örnek ise sıcaklık artışları. Kuraklıkla da iç içe geçebilen sıcaklık artışları uzun sürelerde gerçekleşiyor ve bir bölgede kalıcı değişimlere yol açıyor. Bunun sonucunda ürün verimliliğinin azalması, tarımsal üretimde düşüş, su kaynaklarının azalması ve iş yapma verimliliğinin düşmesi gibi sorunlar ortaya çıkıyor. Aynı zamanda, sağlıklı yaşam için gerekli çevre koşullarının olumsuz hâle gelmesi de insanların buldukları bölgede yaşamlarını devam ettirebilmelerini zorlaştıran sonuçlardan biri.¹⁴

Deniz seviyesinin yükselmesi de yerinden edilmelere kaynaklık etmesi olası iklim değişikliğine bağlı olaylardan. Dünya genelinde deniz seviyeleri yıllık ortalama 3,4 mm yükseliyor.¹⁵ IPCC'nin tahminlerine göre, 2100 yılında ortalama deniz seviyesinin 1986-2005 arasındakine göre 0,61-1,1 metre daha yukarıda olma olasılığı bulunuyor.¹⁶ Bu yükselişin nedenleri arasında en büyük pay buzulların ve geniş buz parçalarının erimesi, sıcaklık artışları sonucunda deniz suyunun genleşmesi gibi iklim değişikliğine bağlı olaylar var. Deniz seviyelerinin yükselmesinin doğrudan yaşam alanlarını sular altında bırakmasının yanı sıra sellere yol açması, aşırı hava olaylarının etkilerini artırması gibi sonuçları bulunuyor.¹⁷ Bu durum başta okyanuslardaki adaları ve buralarda yaşayan yerli halkları tehdit ediyor.

Dünya nüfusunun yaklaşık %13'ü deniz seviyesinden 10 metre kadar yüksek rakımlarda yaşıyor. Deniz seviyelerinin 2050 yılı itibariyle yarım metreden fazla yüksel-

800

MİLYON

Deniz seviyelerinin 2050 yılı itibariyle
yarım metreden fazla yükselmesi
ihtimali bulunan yerlerde yaşayanların
tahmini sayısı

570

Dünya genelinde
deniz seviyelerinin
yükselmesinden etkilenme
riski bulunan
kent sayısı

mesi ihtimali bulunan yerlerde yaşayanların toplam sayısının ise 800 milyon civarında olduğu tahmin ediliyor. Dünya genelinde fırtına, kasırga ve diğer aşırı hava olaylarının 6 metreye kadar çıkarabileceği deniz seviyelerinin yükselmesinden etkilenme riski bulunan kent sayısı da 570 olarak hesaplanıyor. Deniz seviyelerinin yükselmesinin bir etkisi de kasırga, fırtına gibi aşırı hava olaylarının etkisini artırması. Bu etki nedeniyle dünya genelinde kentlerin 2050 yılı itibariyle uğrayacağı zararın 1 trilyon dolar olduğu tahmin ediliyor.¹⁸ Sonucunda ortaya çıkan yerinden edilmeler kentler için hızla büyüyen bir risk. Okyanuslardaki birçok adada ise deniz seviyelerinin yükselmesi kaynaklı yerinden edilmeler halihazırda yaşanıyor:

- Papua Yeni Gine'de Han Adası'nda yaşayan 2000 kişi yükselen deniz seviyesi, gıda güvensizliği ve erozyon gibi risklerin artması üzerine başka yerlere yerleştirildi.
- Pasifik Okyanusu'nda yer alan Tuvalu'nun Funafuti Adası'nda yaşayan 4500 kişi deniz seviyelerinin yükselmesi sonucunda ortaya çıkan kıyı erozyonu nedeniyle topraklarını, tuzlanma nedeniyle su kaynaklarını kaybetme riskiyle karşı karşıya.
- Solomon Adaları'ndan Choiseul Adası'nın deniz sularının altında kalma tehlikesi nedeniyle adada yaşayan 10.000 kişinin taşınması düşünülmekte.
- Vanuatu Adası'ndaki Lataw Köyü okyanus sularının toprakları kaplamasından dolayı 2004 yılında adanın iç bölgesine taşındı.
- Yaklaşık 300 kişinin evi ve 60 bin deniz kuşunun habitatı olan Almanya'nın Kuzey Denizi'ndeki alçak rakımlı Halligen Adaları deniz seviyelerinin yükselmesi nedeniyle kısa bir süre sonra yok olma tehlikesi altında bulunuyor.¹⁹

İKLİM GÖÇÜ VAR MI?

İklim değışikliği ile göç arasındaki ilişki oldukça karmaşık, karmaşık olduğu kadar da tartişmalı bir konu. Çevresel faktörleri göçün ana etkenlerinden biri olarak sayan yaklaşım 1980'lerin ortasında ortaya çıkar ve yaygınlaşır.²⁰ Artan çevre felaketleri nedeniyle giderek çoğalan sayıda insanın yaşamı ve yaşam alanlarının tehdit altında olmasından dolayı dünyanın yeni bir göç türü olan “çevre göçü”, yeni bir göçmen türü olarak da “çevre mültecileri” ile karşılaşacağı iddiasını geniş kitlelere ilk kez duyuran yayın 1985 tarihli UNEP (Birleşmiş Milletler Çevre Programı) raporu oldu. Raporda, “çevre mültecisi ekosistemdeki biyolojik, kimyasal, fiziksel değışiklikler nedeniyle hayatlarını buldukları yerlerde devam ettirememelerinden ötürü yer değiştirmek zorunda olanlar” olarak tanımlanmıştır; bunun şiddet, savaş, siyasi baskı nedenli mültecilikten farklı bir kategori olduğunun altı çizilmiştir.²¹ “Çevre göçü” kavramının “iklim göçü”ne evrilmesinde ise 1990'da yayımlanan IPCC ilk değerlendirme raporunun etkisi büyük oldu. Raporda, başta deniz seviyelerinin yükselmesi, kıyılarda erozyon ve kuraklık olmak üzere iklim değışikliğinin etkilerinin insan göçünü tetikleme ve bazı bölgelerde istikrarsızlık yaratma olasılığının yüksek olduğu kaydedildi.²²

IPCC raporu ve sonrasındaki benzeri yayınlar sayesinde sıklıkla kullanılan bir kavram hâline gelen “iklim göçü” üzerine akademik çalışmalar da aynı dönemde yoğunlaşmaya başladı. Bu dönemde iklim risklerinin olası göç hareketleri üzerindeki etkileri akademik alanda da çeşitli senaryolara göre çalışılmaya başladı; dünya genelinde meydana gelmesi beklenen iklim göçü hakkında rakamsal tahminler ortaya atıldı. Biyolojik çeşitlilik ve iklim göçü konuları üzerine çalışmalarıyla tanınan bilim insanı Norman Myers dünya genelinde iklim göçmenlerinin sayısının 2050 yılında 150 milyon civarında olacağını iddia etti.²³ Daha sonra Myers bu tahminini 162 milyonu deniz seviyelerinin yükselmesi ve 50 milyonu kuraklık ve diğer iklim riskleri kaynaklı olmak üzere toplam 212 milyon civarında kişiye çıkardı.²⁴ Myers'ın ortaya attığı bu tahmin birçok rapor ve araştırmaya temel oluşturdu; benzer rakamlar birçok STK'nın raporlarında ve akademik çalışmalarda tekrar edile geldi.²⁵ Bununla birlikte daha da yüksek sayılar ileri süren çalışmalara da rastlamak mümkün. Christian Aid 2050'de iklim riskleri nedeniyle zorla yerinden edilecek olanların sayısının 300 milyona kadar çıkabileceğini öne sürdü.²⁶ Ekonomi ve Barış Enstitüsü 2050 yılı itibariyle dünya genelinde iklim değışikliği nedeniyle göç edenlerin sayısının 1,2 milyara ulaşacağı tahmininde bulundu.²⁷

UNEP raporunda, “çevre mültecisi ekosistemdeki biyolojik, kimyasal, fiziksel değişiklikler nedeniyle hayatlarını buldukları yerlerde devam ettirememelerinden ötürü yer değiştirmek zorunda olanlar” olarak tanımlanmıştır; bunun şiddet, savaş, siyasi baskı nedenli mültecilikten farklı bir kategori olduğunun altı çizilmiştir.

Akademinin bir kısmının uzunca bir süre sahiplendiği anaakım iklim göçü söylemi, temelde iklim değişikliği ile göç arasında doğrudan bir ilişki olduğuna dair bir varsayıma dayanmaktadır. Buna göre başta deniz seviyelerinin yükselmesi, kuraklık, çölleşme, aşırı hava olayları olmak üzere felakete dönüşen çeşitli iklim olaylarının evleri, geçimlikleri, kaynakları ve yaşam standartlarını tahrip edeceği, bunun doğal sonucu olarak da insanların (ve topluluklar) yeni yaşam alanları bulmak için göç edeceği öngörülmektedir. Diğer bir deyişle iklim değişikliği, insanların yaşadıkları yerleri terk etmelerine, yaşamlarını devam ettirecekleri yeni yerler bulmalarına doğrudan neden olan ana etken olarak görülmektedir. İklim değişikliği kaynaklı göçün kitlesel, kalıcı ve uluslararası ölçekte olacağı ileri sürülürken belirli bir yönde gerçekleşeceği varsayımında da bulunmaktadır. Buna göre, iklim göçünün kitlesel biçimde iklim değişikliğinden (henüz) daha az etkilenen veya iklim değişikliğinin yıkıcı etkilerine karşı dayanıklılığın daha yüksek olduğu yerlere doğru olması bekleniyor. Daha somut bir biçimde ifade etmek gerekirse iklim göçünün ağırlıklı olarak yoksul Küresel Güney’den “gelişmiş”, iklim krizine “dayanıklı” ve uyum kapasitesi yüksek Küresel Kuzey’deki ülkelere doğru giderek artan düzeyde gerçekleşeceği iddia edilmektedir.²⁸

Akademide ve sivil toplumda ortaya atılan “iklim göçü” argümanı ve buna eşlik eden yüksek sayıda iklim göçmeni tahminleri siyaset ve medya alanlarında da karşılığını buldu. Anaakım medya, devlet yetkilileri ve siyasi karar alıcılar nezdinde hızla artması beklenen kitlesel iklim göçünün (tahmini) rakamsal büyüklüğü yaklaşan büyük bir “felaketin” habercisi olarak sayıldı. Örneğin, *New York Times*’ta çıkan bir makalede “büyük iklim göçü”nün başladığı iddia edilirken, en karamsar iklim senaryolarına göre Orta ve Latin Amerika’dan ABD’ye 30 milyondan fazla kişinin göç edeceğinden bahsedilmekteydi.²⁹ *Daily Telegraph* da konuyla ilgili bir haberde deniz seviyelerinin yükselmesi nedeniyle milyonlarca insanın Birleşik Krallık’a akın edeceğini

ve böylelikle “terörizm”in de yükseleceğine dair görüşlere yer verdi.³⁰ Genel olarak bakıldığında, benzer birçok haber yayımlayan Küresel Kuzey’in anaakım medya organları, genelde “iklim göçü”nü kategorik olarak farklı sunsa da etkileri ve sonuçları bakımından diğer göç türleri ile benzer biçimde çerçeveleme eğiliminde.

Kurumsal siyaset alanında da iklim göçü, hem ulusal hem de uluslararası düzeyde benzer bir çerçeveden ele alınmaktadır.³¹ Birleşik Krallık Hükümeti için hazırlanan 2007 yılı Stern Raporu’nda, yükselen sıcaklıkların sosyal ve ekonomik olarak olumsuz sonuçları olacağı ileri sürülürken “kitlemel” ve “yıkıcı” bir insan hareketliliğiyle beraber bölgesel çatışmalara yol açacağı iddia edildi.³² Almanya’nın Küresel Çevre Değişikliklerine İlişkin Bilim Danışma Kurulu (WBGU) 2008 yılında yayımladığı bir raporda, iklim değişikliğinin neden olduğu felaketlerin “zayıf” ve “kırılgan” devletlerin kapasitelerini daha da düşüreceğini, istikrarsızlık ve güvenlik sorununun giderek yayılacağı ve uluslararası sistemde istikrarsızlığa neden olacağı öngörüsünde bulunmaktaydı.³³ ABD Senatosu’nun 2015 tarihli bir raporunda, kuraklık ve seller gibi iklim değişikliği kaynaklı olayların gerek iç gerekse uluslararası göçü artırma ve güvenlik sorunları yaratma potansiyeli taşıdığı belirtildi.

Devletlerin bu yöndeki görüşleri gecikmeden uluslararası alana da yansıdı. 2007’de iklim değişikliği ve güvenlik ilişkisinin ele alındığı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (UNSC) toplantısında toplam 55 devletten –ağırlıklı olarak Avrupa’dan olmak üzere– 34’ü iklim değişikliği ile güvenlik arasında doğrudan bir ilişki olduğunu savundu. 15 devlet iklim değişikliğinin çatışmaya yol açtığını ileri sürerken, 23 devlet iklim göçünün uluslararası barış ve güvenlik bakımından tehdit olduğunu iddia etti. Sadece dört devlet iklim değişikliğini “insan güvenliği”ni tehdit eden bir mesele olarak tarif etmekteydi.³⁴ İklim değişikliği meselesinin görüşüldüğü 2011 Güvenlik Konseyi Toplantısı’nda da benzer bir görüntü vardı ve “panik” söyleminin yanı sıra “iklim göçü”nü bir güvenlik meselesi olarak görenlerin oranı çok daha fazla idi.³⁵ Aynı yıl, dönemin BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon bir konuşmasında iklim değişikliğini büyüyen bir tehlike olarak tasvir ederken uluslararası barışa ve güvenliğe karşı “tehdit” oluşturduğunu söyledi.³⁶ UNFCCC (Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi) iklim değişikliği nedenli göçü ve buna bağlı görülen olası çatışma ve insanlık krizine dikkat çekerken, hükümetler ve araştırmacılara bu konuyla ilgili acil eylemler gerçekleştirmeleri çağrısında bulundu.³⁷ Öte yandan, konu AB gibi bölgesel yönetimlerin de gündemine sıklıkla girmektedir. 2019 yılındaki Güvenlik

Konseyi'nde de iklim değişikliği nedeniyle ortaya çıkması beklenen kitlesel gücün ve kaynak çatışmalarının en önemli güvenlik sorunlarından biri olduğu tekrarlandı.³⁸ Benzer biçimde, bölgesel ölçekte AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilciliği 2008 yılında yaptığı bir açıklamada, iklim değişikliği nedeniyle gücün ve çatışmalı durumların artacağını belirtirken AB'nin de bu nedenle oluşacak baskılara hazır olması çağrısında bulundu. 2016 tarihli AB Kararı'nda iklim gücü riskine tekrar dikkat çekilirken Güvenlik Konseyi'ne bu konuda çalışmaya devam etmesi, ye ülkelere de önleyici eylemlerde bulunma çağrısı yapıldı.³⁹

Birçok araştırma, rapor ve haberde ortaya atılan kitlesel iklim gücünün endişe ve korku unsuru olarak görülmesinin dayanaklarından biri, evre gclerinin doğrudan sosyal, ekonomik ve siyasi alanlarda gerilim ve çatışmaları tetikleyeceği ya da başlatacağı varsayımı. Bu varsayıma göre, evre gücü ve gerilim-çatışma arasında olası c tip ilişki bulunmaktadır:⁴⁰

- Gücün evresel tahribata neden olması durumunda ortaya çatışmaların çıkması;
- Çevresel tahribat ya da değişimlerin güce, gücün de varış ülkesinde çatışmalara neden olması;
- Çevresel tahribatın mutad yerde çatışmaya yol açması, sonrasında ortaya çıkan gücü ile çatışmanın yer değiştirmesi veya yayılması.

İklim gücüne dair güvenlikçi yaklaşım bu ilişki biçimlerinden ağrılıklı olarak sonucusuna odaklanıyor. Diğer yandan, düşük kapasiteli devletlerin kaynaklarını ve gücünü iklim felaketlerinin hasarlarının giderilmesine yönlendirmesi ile önceden varolan diğer çatışmaların açığa çıktığı da ileri sürülmektedir.⁴¹ Her iki hâlde de çatışmaların gücü tetikleyeceği ve çatışmaların böylelikle yer değiştireceği, Küresel Kuzey'i de içine alacak biçimde yayılacağı öngörülmektedir. Bununla birlikte, iklim gücüyle Küresel Kuzey'e ulaşması beklenen "büyük" nüfusun mevcut kaynakların üzerinde baskı oluşturacağı ve sistemin bu yükü kaldıramayacağına dair endişeler de sıklıkla görülmektedir. İklm gücü sonucunda Küresel Kuzey'de ortaya çıkması beklenen belli başlı sorunlar özetle şöyle sıralanmaktadır:⁴²

- Gücü sonucunda yeni etnik gerilim ve çatışmalar meydana gelir veya eskiden kalmış gerilim ve çatışmalar tekrardan açığa çıkar.
- İ gücü veya uluslararası gücü devletlerin temel hizmetleri, özellikle kalkınma ve

refahı sağlama ile ilgili temel işlevlerini yerine getirme kapasitelerini düşürür.

• İklim değişikliği tarımsal ve doğal kaynakların tükenmesine yol açmasından dolayı kitlelerin kentlere göçü, zaten sınırlı hizmet ve kaynak sağlama kapasitesi olan kentleri baskı altında bırakır.

Küresel Kuzey'deki refah, esenlik ve barış içerisindeki yaşamın tehdit altında görülmesi iklim göçünün bir güvenlik sorununa indirgenmesinin hem nedeni hem de sonucudur. Çözüm olarak da sınırların kontrolü, kanunların sıkılaştırılması ve hatta askeri önlemler gibi sert ve ödünsüz güvenlikçi uygulama ve politikalardan yerinde uyum çabaları yoluyla Küresel Güney'in dayanıklılığını artırarak göçün engellenmesi gibi "insani yardım" tarafı da bulunan ön alıcı yöntemlere kadar farklı bir dizi eylem ve politika gündemdedir.⁴³

Kuşkusuz iklim değişikliğinin birçok yıkıcı sonucu bulunuyor. Diğer tüm canlıların yanı sıra gıda, su, barınma, geçimlik gibi birçok temel ihtiyaçları karşılama olanakları azalırken veya kaybolurken insan topluluklarının ekonomik, sosyal ve kültürel varlıkları risk altında. Böylelikle iklim krizi yerinden edilmelere yol açıyor ve açacak. Ancak, "iklim göç"ünü "ulusal(-devlet) güvenliği" çerçevesinde tek yönlü, tek boyutlu ve çatışmalara yol açan bir olgu olarak ele almak bu önemli meseleyi analitik bakımdan anlaşılabilir, siyaseten de çözümsüz kılmakta. İklim adaleti arayışlarını olduğu kadar genel olarak iklim mücadelesini de sekteye uğratan bu sorunlar şöyle özetlenebilir:

Etki yaratma hissinde düşüş: Genel olarak felaket tellallığı söylemleri,* iklim değişikliğinin şiddetine, kapsamına ve yıkıcılığına vurgu yapar; iklim değişikliğini hayatın her alanını kökten etkileyen ve hızla gelişen büyük bir felaket olarak tarif eder. Genellikle hedef kitlede "korku" ve "panik" yaratan felaket tellallığı söylemleri; STK'lar ve iklim hareketi aktörlerinin bir kısmınca kamuoyunun ve karar alıcıların dikkatini durumun aciliyetine çekmek ve tüm aktörleri etkili önlemlere

* İngilizcede *alarmist discourse* sıklıkla kullanılan bir kavram. Türkçeleştirirken dehşet, korku, panik üzerinden düşündük ve felaket tellallığı söylemi karşılığının daha yerinde bir kullanım olabileceğine karar verdik. Alarma geçiren anlamına gelebilecek herhangi bir kullanımdan *alarming discourse* kavramıyla karıştırılabilme riski nedeniyle uzak durduk. İklim bilimciler arasında bu söylemler hakkında süren tartışmayı çok kabaca şöyle özetleyebiliriz: *Alarming*, iş ciddi, tehlike çanları çalıyor, geri dönülemez bir noktaya gelmeden harekete geçmeliyiz, hâlâ bir şeyler yapabiliriz derken *alarmist*, dünyanın sonu geldi, artık çok geç, elimizden hiçbir şey gelmez demektir. Detaylı bilgi için bkz. Risbey, J. S. (2008). The new climate discourse: Alarmist or alarming?. *Global Environmental Change* 18 (1): 26-37. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2007.06.003> (Erişim tarihi: 19.7.2022)

yönelmek amacıyla kullanılır. Birçok siyasi mobilizasyonda olduğu gibi, kullanılan felaket tellalı dilinin yol açtığı “endişe”, “koru” gibi negatif duygular bireylerin iklim konusunda harekete geçmelerini sağlayan önemli unsurlardan biri olarak sayılabilir. Ancak felaket tellallığı söylemleri her zaman beklenen sonucu vermez. Aksine, çoğu zaman iklim hareketlenmesi üzerinde olumsuz etkilere neden olur. Bu söylemlerin uyandırdığı negatif duyguların aşırı seviyelere çıkması, bunlara eşlik edecek “umut”, “neşe”, “gurur” gibi pozitif duyguların zayıf kalması, sorunların çözümlerinin yeterli görülmemesi siyasi, örgütsel ve bireysel engel, yetersizlik ve olumsuzluklarla birleştğinde felaket tellallığı söylemlerinin bireyleri/toplulukları harekete geçirme etkisi düşer.⁴⁴ Karamsarlık ve çaresizlik duygularının artmasıyla insanların çözümsüzlüğe dair inançları kuvvetleniyor, bireysel ve topluluklar hâlinde etki yaratma kapasitelerinin sınırlı olduğu hissi yayılıyor ve bunların sonucunda eylemsizlik hâlinin oluşmasına yönelik inanç yaygınlaşıyor. Büyük ve kaçınılmaz bir felaketin ne yapılırsa yapılsın durdurulamayacağı yönünde fikirlerin oluşmasına ve pekişmesine neden olabiliyor. Zaten durdurulması güç bir felaket olarak algılanan iklim değişikliğinin başka bir felaket olarak sunulan göç ile birleşmesi olumsuz duyguları artırabilir. Ortaya çıkan “koru” ve “panik”, göç meselesini iklim değişikliğine ilintili olarak siyasi, ekonomik ve sosyal bağlamda ele almak yerine, bilindik “güvenlikçi” yöntemlerle çözme eğilimine sevk edebilir.⁴⁵

Ekolojik-milliyetçilik: İklim göçüne güvenlik çerçevesinden bakan yaklaşım iklim göçlerinin başlangıç ve bitiş noktalarını ülkeler olarak görür; analizlerin ana odağında da uluslararası göç hareketleri bulunur. Böylelikle, iklim göçü ulusal çıkarlar üzerinden tartışılan bir konu hâline gelmektedir. İklim göçü “sorunu”nun ulusal sınırlar geçildikçe ortaya çıktığı varsayılır. İklim göçünün sorunlu tarafları özellikle göçü alan ülkelerin ulusal çıkarları üzerinden tanımlanır. Bunun da ötesinde iklim göçünü ulusal kimliğin bekası ile ilintili gören yaklaşımlara da artan düzeyde rastlanıyor. Bu eğilim ulusal kimliği etnisite ve hatta ırk üzerinden tanımlayan Küresel Kuzey ülkelerindeki aşırı sağ partilerde oldukça güçlü biçimde görülüyor.

Aşırı sağ partiler uzun zaman boyunca çevresel sorunları ve ekolojik tahribatı küresel bir grup elitin ortaya attığı, ulusal çıkarlara ters düşen ve ulusal egemenliklerinin kısıtlanmasına yönelik dayatılan meseleler olarak gördü. Bu partiler genellikle önde gelen iklim inkarcıları arasında bulunuyordu. Ancak son dönemde Küresel Kuzey’deki aşırı sağ partiler popülist bir çehre edindikçe çevre ve iklim değişikliğine dair söylem ve

politikalarında bir değişiklik gözlemleniyor.⁴⁶ Başta iklim değişikliği olmak üzere ekolojî meselelerine artan düzeyde atıfta bulunurlarken bu konuları ulusal güvenlik, ulusal kimlik gibi söylem ve politikalarını üzerine inşa ettikleri meseleler ile ilişkilendiriyorlar. İklim göçü üzerine felaket tellallığı söylemlerini de mevcut yabancı düşmanı ve göç karşıtı politikalarını destekleyecek birer dayanak olarak kullanıyorlar; kamuoyunda bu konu üzerinde artan hassasiyeti yabancı düşmanı politikalarına meşruiyet sağlama aracına dönüştürüyorlar. Buna göre, iklim göçü ulusal sınırların kontrolünün artırılması ve göçe kapatılması yönündeki temel siyasi önermelerinin gerekçelerinden biri hâline geliyor. Bunun en çarpıcı örneklerinden birisini Fransa'da aşırı sağcı Ulusal Cephe oluşturuyor. Yakın zamanda ekolojî meseleleri kolunu kuran parti “dünyanın en ekolojik uygarlığını yaratma” iddiasını ortaya attı. Ulusal Cephe'nin lideri Marine Le Pen de çevreciliği vatanseverliğin bir gereği olarak tanımladı.⁴⁷ Ulusal Cephe'nin yanı sıra Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi (Birleşik Krallık), Vox Partisi (İspanya), Almanya İçin Alternatif (Almanya) gibi aşırı sağ partilerin birçoğu ekolojik-milliyetçilik olarak adlandırılacak görüşü savunuyor. Buna göre iklim göçmenleri ulusal sınırlar içerisindeki toprak, su gibi doğal kaynakları “yağmalayan”, buldukları ulusal bağlama aidiyet hissi taşımayan ve ekolojik anlamda sorumlu hareket etme ihtiyacı duymayan kişiler olarak tarif ediliyor. Ekolojik sorunları otoriter bir milliyetçilik anlayışını popülizm ile birleştirerek ele alan ekolojik-milliyetçilik, iklim göçmenlerinin “vatan/toprak” ile “ulus” arasında varsayılan bütünlüğü bozacağı iddiasını ileri sürüyor.⁴⁸ Göç konusundaki tutumları ayrımcılık, yabancı düşmanlığı ve hatta ırkçılık içeren söylem ve politikalar ile şekillenen aşırı sağ partilerin iklim göçü hakkındaki çözüm önerileri de ulusal sınırların kontrolünün sıkılaştırılmasıdır.⁴⁹

Aşırı sağda güçlü bir biçimde görülen ekolojik-milliyetçilik eğilimi, kendini son zamanlarda sağ popülist politikaları daha çok benimseyen merkez sağ partilerde de gösteriyor. Örneğin Birleşik Krallık Başbakanı ve Muhafazakâr Parti lideri Boris Johnson bir konuşmasında, Roma İmparatorluğu'nun çöküşünü sınırlarının zayıflığına ve kontrolsüz güçlere bağlarken, iklim göçü nedeniyle kendilerinin de benzer bir duruma düşmemek için dikkatli olmaları gerektiğini belirtiyor.⁵⁰ ABD'de Arizona Eyaleti Savcısı Cumhuriyetçi Parti'den Mark Brnovich da Meksika'dan gelen göçmenlerin, sera gazı salımlarını kötüleştirdiğini, çevresel kirliliği ve doğal kaynaklar üzerindeki baskıyı artırdıklarını ileri sürüp Trump'ın göçmen karşıtı politikalarına dönülmesini ve sınıra duvar örülmesini teklif ediyor.⁵¹ Özetle, aşırı sağdan merkeze birçok siyasi aktör kitleler hâlinde gerçekleşeceği iddia edilen iklim göçünü yaklaştırmakta olan ve ulusal varlıklarını tehdit eden bir “felaket”

İklim değişikliği ile göç arasında kurulan indirgemeci ilişki, sorun olarak görülen bir meselenin nedenlerine bakmanın önüne geçiyor ve dayandığı siyasal, ekonomik ve sosyal güç eşitsizliklerinin görülmesini engelliyor.

olarak görüyor. İklim göçü “sorunu”nun çözümü yabancı düşmanı, korumacı politikalarla aranıyor. Bu durum aynı zamanda, genel olarak göç ile ilgili benzer ayrımcı ve baskıcı politikaların kullanımına zemin hazırlıyor ve katkıda bulunuyor.⁵²

Teknokratik yaklaşım: “İklim göçü”ne yönelik felaket tellallığı söylemleri, iklim değişikliği ve yerinden edilmelerin arasındaki ilişkinin siyasal, ekonomik ve sosyal boyutlarının gözardı edilmesine ve teknik-idari bir mesele olarak ele alınmasına yol açıyor.⁵³ Bunun temel nedenlerinden biri tüm bu söylemlere dayanak oluşturan iklim göçü sayılarının bilimsel çalışmalar yoluyla ortaya konan “nesnel” veriler olduğu iddiasıdır. Varlığı, kapsamı ve niteliği “nesnel” olarak açıklandığı iddia edilen iklim göçü “sorunu” tartışılmaz bir gerçeklik olarak ortaya konuluyor. Öte yandan iklim değişikliği ile göç arasında kurulan indirgemeci ilişki, sorun olarak görülen bir meselenin nedenlerine bakmanın önüne geçiyor ve dayandığı siyasal, ekonomik ve sosyal güç eşitsizliklerinin görülmesini engelliyor.⁵⁴ Sonuçları yadsınlamayacak bir gerçek olarak kabul edilen meselenin çözümü de teknik bir meseleye indirgeniyor, idari ve hukuki düzenlemelere sıkıştırılıyor. Karşı karşıya olunan “tehlike”nin –yani iklim göçünün– boyutları büyüdükçe kullanılacak araçların, uygulamaya konulacak eylemlerin sınırlı kaldığı düşüncesi ile birleşmesi, çözümün teknokratik bir bakış açısıyla uzmanlardan beklenmesine yol açıyor.⁵⁵ Özetle, iklim göçü teknik bir mesele olarak ele alındığı sürece iklim değişikliği ve hareketlilik arasındaki ilişkinin kökenlerinde yatan güç eşitsizlikleri, adaletsizlikler ve çatışmalı durumlar dikkate alınmıyor. Hem teşhis hem de çözümde iklim adaleti gündeme gelmediği sürece de insanları evlerinden, topraklarından ve yaşam alanlarından eden mevcut yapı ve ilişkiler devam ediyor.

“Kurbanlaştırma” ve “ötekileştirme”: Uluslararası iklim göç argümanlarının sorunlu taraflarından biri de iklim değişikliği nedeniyle göç edenler/edeceklerin ellerinde olmayan nedenlerle bir “felakete” veya “krize” maruz kalan “kurbanlar” olarak sunulurken aynı zamanda varış ülkeleri –yani, Küresel Kuzey ülkeleri– için de potansiyel

“tehlike” olarak tasvir edilmesi.⁵⁶ Kitleler olarak tarif edilen “iklim göçmenleri”nin aslında yaşamları, yaşam alanları ve geçimlikleri tehlike altındaki bireylerden oluştuğu, her bir bireyin farklı hayat hikâyesinin, isteklerinin, ihtiyaçlarının ve seçimlerinin olduğu gözardı ediliyor. Diğer bir deyişle, iklim göçmenine dönüşen, dönüşecek her birey hareket hâlindeki bir yığının parçası olarak görülüyor. Bu yaklaşım özellikle anaakım medyada oldukça yaygın. Örneğin BBC’nin birçok haberinde görüldüğü üzere iklim nedeniyle göç etmek zorunda kalacağı iddia edilenler, yaşamları zorlaşan bireylerden çok büyük bir kitlenin “soyut” birer parçası olarak sunuluyor.⁵⁷ Bununla birlikte, medyada meselenin “insani” boyutunu öne çıkaran anlatılara da rastlanıyor. Bu haberlerde potansiyel iklim göçmeni olarak sunulan genellikle Küresel Güney’den bazı bireylerin kimliklerine ve deneyimlerine yer verildiği görülüyor. Ancak bu haberler de iklim felaketi nedeniyle çaresiz kalmış, özellikle Küresel Güney’den yoksulların oluşturduğu büyük kitlelere vurgu yapmaktan geri durmuyor. Örneğin 2005-2018 arasında *Guardian* ve *New York Times*’ta iklim göçü üzerine yayımlanan tüm haberlerin incelendiği bir araştırma, liberal/merkez sol eğilimli her iki gazetenin de meseleyi genel olarak “insani” yönüyle ele aldığını ortaya koyuyor. Öte yandan her iki medya organı da Küresel Kuzey’in zengin ülkelerini hem hukuki güvencelerin oluşturulmasıyla hem de zor durumda olanlara insani yardım ve barınma sağlamakla yükümlü “koruyucu” ve “kollayıcı” aktörler olarak tasvir ediyor. Bununla birlikte “iklim göçü” haberlerinin çoğunluğunda iklim değişikliğinin ortaya çıkışında Küresel Kuzey’in sorumluluğunu hatırlatan ifadelere yer verilmiyor. İklim göçmenleri ise iklim felaketlerinden güvenli yerlere kaçan ve ihtiyaç içerisinde olan, kesin sayıları tam olarak bilinmeyecek kadar çok olan kitleler olarak sunuluyor.⁵⁸

Başka birçok örnekte de görüldüğü üzere, “iklim göçmenleri” genellikle kendi hayatları üzerinde iradeleri bulunmayan, başlarına gelen felakete katlanmak zorunda kalan “kurbanlar” olarak tarif ediliyor. Bu da iklim riskleri nedeniyle yerinden edilenleri “korunacak/kurtarılacak” nesnelere hâline dönüştürüyor. Diğer bir deyişle, anaakımdaki kullanımıyla iklim göçü, hareket hâlindeki bireyleri kendi kararlarını alabilecek, sorunun çözümünün bir parçası olacak siyasi özneler olarak görmüyor.⁵⁹ Aynı zamanda, iklim göçmenleri potansiyel birer tehlike olarak da tasvir ediliyor. Medyanın hem yazılı hem de görsel tasvirlerinde, iklim göçmenleri iklim değişikliğinin yıkıcı etkilerine maruz kalan “mağdurlar” olduğu kadar potansiyel olarak “tehlikeli” “ötekiler”e dönüşmekte.⁶⁰ Tüm bunlar iklim adaletinin altını çizdiği ve iklim değişikliğinin temelinde olduğu nu savunduğu güç ilişkilerindeki eşitsizlikleri tekrardan üretiyor.

SPEKÜLATİF İKLİM GÖÇÜ VERİLERİ

Anaakım “iklim göçü” yaklaşımına yönelik eleştiri konularının başında iklim/çevre felaketlerinin göç üzerindeki etkilerine dair araştırma ve hesaplamalarda kullanılan yöntemler geliyor. Genel olarak, iklim değişikliğinin etki edeceği insan sayısı, etki alanının büyüklüğü ve o alanda yaşayan insanların tahmini miktarı üzerinden mekanik bir biçimde hesaplanıyor. Örneğin deniz seviyesinin gelecekteki olası yükselişi sonucunda sular altında kalacağı öngörülen bir kıyı bölgesinde yaşayanların tahmini sayısı, bu felaketten etkilenmesi muhtemel kişi sayısı olarak sunuluyor. İklim değişikliği ve göç arasında olduğu varsayılan doğrudan ilişkiye dayanarak bu iklim felaketi nedeniyle göç edecek insan sayısı da bölgede etkilenecek nüfusun tamamıyla eşdeğer tutuluyor. Bu mekanik tahminler de sosyal, ekonomik, siyasi ve kurumsal etkenlerden bağımsız olarak yapılıyor.¹

İklim göçüyle ilgili bir başka sorun ise uzun dönemli verilerin bulunmaması. Bir bölgede iklim risklerinin göç üzerindeki etkileri çalışılırken belirli

bir iklim olayı ve göç arasında kurulacak ilişki, belirli ve kısa bir zaman aralığına bağlı veri toplanarak oluşturuluyor. Öte yandan, aynı riskin etkilerinin devam ettiği, ancak hareketliliğin düşük olduğu dönemlerin araştırmalara dahil edilmemesi, çevresel ve diğer faktörlerin uzun dönemli etkilerinin göz ardı edilmesine yol açıyor. Kısacası birçok sorunu barındıran veri toplama ve hesaplama yöntemlerinin kullanımı geleceğe dair spekülative ve sansasyonel büyüklükte iklim göçmeni sayılarının ortaya atılması ile sonuçlanıyor. Aynı zamanda, göç/hareketlilik ile iklim değişikliği arasındaki ilişkinin eksik ve çoğu kez yanıltıcı bir biçimde kurulmasına da zemin hazırlıyor.²

1- Bettini, G. (2014). Climate barbarians at the gate? A critique of apocalyptic narratives on “climate refugees”. *Geoforum* 45: 63-72; Ionesco, D., Mokhnacheva, D. ve Gemenne, F. (2017). *The Atlas of environmental migration*. Earthscan.

2- Veronis, L., Boyd, B., Obokata, R. ve Main, B. (2018). Environmental change and international migration: A review. (Der. R. McLeman ve F. Gemenne) *Routledge handbook of environmental migration and displacement* (s. 42-70) içinde. Routledge.

İKLİM HAREKETLİLİĞİ

Anaakımda hâkim olan “iklim göçü”nü büyük bir felaket olarak tanımlayarak korku ve panik yaratan yaklaşıma ve buna bağlı olarak gelişen güvenlikçi tutuma yönelik eleştiriler 2010’ların başından itibaren hızla artış gösterdi. Bugün özellikle akademik alanda hızla artan sayıda çalışma, indirgemeci uluslararası iklim göçü yaklaşımlarını araştırma yöntemleri, kavramları, varsayımları ve çıkarımları bakımından eleştiriyor.

Alternatif yaklaşımlar iklim değişikliği ve hareketlilik arasında sonu uluslararası göç ile biten tek yönlü, tek nedenli ve tektip bir ilişki bulunmadığı hususunda ortaklaşıyor. Aksine, iklim değişikliği ve uluslararası göçü de kapsayan hareketlilik arasında çok karmaşık, çok etkenli, biçimi ve sonuçları önden kestirilemeyecek bir ilişkiye dikkat çekiyorlar. Alternatif yaklaşımların iklim değişikliği ve hareketlilik üzerine ortak bulguları özetle şöyle sıralanıyor:

KARŞILIĞI OLMAYAN BİR KAVRAM: İKLİM MÜLTECİSİ

İklim “göçü” tartışmalarında “iklim mültecisi” kavramı ilk kez 1980’lerin ortasında ortaya atıldı. Ancak medya, sivil toplum ve –kısmen– akademide popüler hâle gelen “iklim mültecisi” kavramının herhangi bir hukuki karşılığı bulunmuyor. Zira, 1951 tarihli BM Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme’de mültecilik, ırkı, dini, tabiiyeti, toplumsal bir gruba aidiyeti ve/veya siyasi görüşleri nedeniyle baskı ve zulme uğrayacağından korkan vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunanları ve bu ülkenin korumasından yararlan(a)mayanları kapsıyor.¹ Savaşlar, şiddet ve siyasi baskılar nedeniyle ortaya çıkan göç hareketleri özelinde yapılan “mülteci” tanımının kapsamına çevre/iklim olayları etkisiyle göç edenler ise dahil edilmiyor.

“Çevre/iklim mültecisi” terimi çevre ve iklim etkilerinin sosyal, ekonomik, siyasi, kültürel ve demografik etkenlerden kolaylıkla ayırt edilebileceği varsayımına dayanıyor. Oysa, iklim ve çevresel faktörler tek başına olmak yerine diğer faktörlerle birleşerek insan/topluluk hareketliliği üzerinde etkili oluyor. Bu nedenle, iklim göçünü kendi başına ayrı bir göç kategorisi olarak ele almak ve buna dayanarak iklim mültecisi tanımlaması yapmak güç

olduğu kadar açıklayıcı olmaktan da uzak. Bununla birlikte iklim olayları sonrasında ortaya çıkan göç hareketleri uluslararası olmak yerine ağırlıklı olarak ülkelerin sınırları içerisinde gerçekleşiyor. Bu da uluslararası göç hareketlerine bağlı olarak tanımlanan “mülteci” kavramını analitik olarak yetersiz kılan başka bir faktör. Diğer yandan, iklim değişikliği olaylarının etkisiyle göç edenlerin haklarının savunulması ve etkin politikaların hayata geçirilmesi için “iklim mültecisi” kavramının önemli bir zemin sağlayacağını düşünen STK’lar, iklim hareketi grup ve aktivistleri ve bir kısım hükümetler bu kavramın tanınması için mücadelelerine devam ediyor.²

1- UHCR Türkiye Temsilciliği (1951). *Mültecilerin hukuki statüsüne ilişkin sözleşme*. <https://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf> (Erişim tarihi: 26.7.2022)

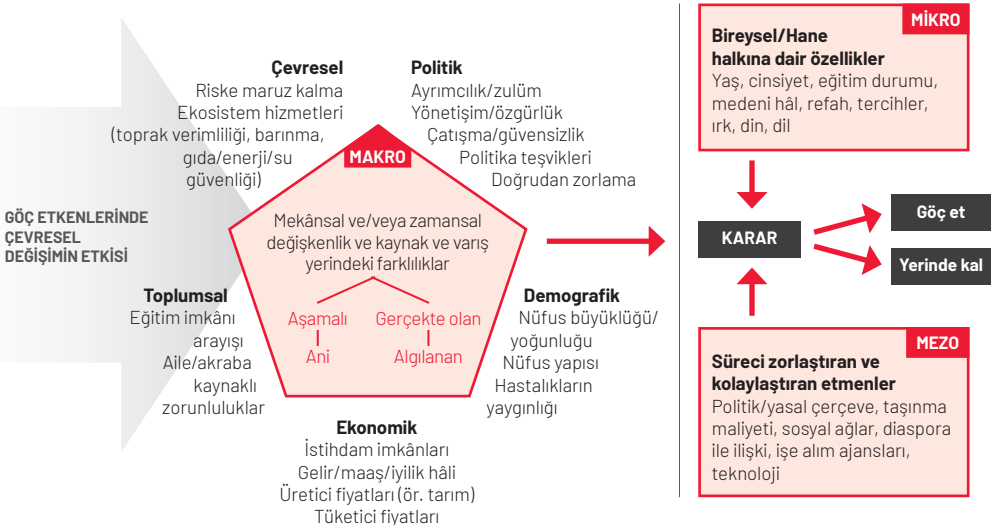
2- McLeman, R. ve Gemenne, F. (2018). Environmental migration research: Evaluation and current state of the research. (Der. R. McLeman ve F. Gemenne) *Routledge handbook of environmental displacement and migration* (s. 3-16) içinde. Routledge; Balaban, O., Özgür, B. ve Sakar, B. (2021). *İklim değişikliği, göç ve yerel yönetimler*. Yerel Yönetişim ve Göç Dizisi II. RESLOG. http://www.reslogproject.org/wp-content/uploads/2021/09/reslog_KIT_iklim_TR_ONLINE_2_final.pdf (Erişim tarihi: 26.7.2022)

İklim hareketliliği çok etkenlidir

İklim değişikliği riskleri göç ve hareketlilik üzerinde tek başına belirleyici bir rol oynamaz. Diğer tüm göç türlerinde olduğu gibi kaynağı iklim değişikliği olarak görülen göçlerin de birden fazla nedeni bulunuyor.⁶¹ İklim hareketliliğinin çok etkenliğini özetleyen ve bu konuda referans çalışmalardan biri olan Foresight Raporu’nda da belirtildiği üzere, insanları göç kararı vermeye iten eğitim ve istihdam olanaklarının kısıtlı olması, gelir seviyesi, gelir kaynakları, kültürel ayrımcılık, gıda güvensizliği, su varlığının azalması gibi makro düzeyde bir dizi siyasi, ekonomik, sosyal, çevresel ve demografik faktör bulunuyor. İklim değişikliğine bağlı riskler de bu makro faktörlerle birleşir ve bunların halihazırda varolan olumsuz etkilerini artırır. Ancak iklim değişikliği sonucu yeniden şekillenen bu faktörler göç kararının verilmesi için

tek başına yeterli değildir. Politik/yasal çerçeve, hareketlilik maliyeti, sosyal ağların varlığı gibi orta düzeydeki etkenler ile hanelerin ve bireylerin çeşitli kapasitelerini içeren mikro düzeydeki etkenler devreye girer. Bireylerin/hanelerin özellikleri olarak da adlandırılabilir mikro faktörler yaş, cinsiyet, eğitim durumu, medeni hâl, refah, tercihler, ırk, din, dil ve sınıf aidiyeti gibi birçok unsurdan oluşur. Bu unsurlar siyasi güç ilişkilerindeki dengesizliklerden, sosyo-ekonomik eşitsizliklerden, sosyal ve kültürel dışlanma/ayrımcılıktan bağımsız değildir. Bireylerin ve toplulukların kırılganlık seviyesinin de önemli birer belirleyicisi olan bireysel özellikler toplumsal düzeydeki adaletsizliklerin ve eşitsizliklerin birer yansımasıdır. Bireylerin/hanelerin yaşadıkları yerleri terk edip etmeme kararları da tüm bu makro, mezo ve mikro faktörlerin bir araya gelmesiyle şekillenir. Tüm bunların yanı sıra iklim adaleti yaklaşımı iklim değişikliğinin kendisinin sosyal, ekonomik ve siyasi bir mesele olduğunun altını çizer. Bu da göz önüne alındığında iklim göçü adı verilen olgunun çok nedenliliği ve karmaşıklığı daha da çarpıcı bir hâl alır. Özetle, iklim değişikliğine bağlı olayların ekonomik, sosyal ve politik etkenlerle birleşerek etkilerini artırdığını düşünmek yerinde olur.

TABLO 3: GÖÇÜN ETKENLERİNİ VE ÇEVRESEL DEĞİŞİMLERİN ETKİSİNİ GÖSTEREN KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Sosyal, ekonomik ve kültürel eşitsizlik ve adaletsizliklerin iklim hareketliliği üzerindeki etkisinin en çarpıcı biçimde görüldüğü yerlerden biri Güney Afrika. 1997-2001 ve 2007-2011 dönemlerinde Güney Afrika genelinde yağışların azalması ve sıcaklıkların artmasıyla beraber ana geçim kaynağı tarım olan kırsal bölgelerde yaşayanların geçimliği tehlike altına girdi ve bunun sonucunda ana geçim kaynağı tarım olan yoksul köylülerin hareketliliği büyük oranda arttı.

Güney Afrika sınırları içerisinde gerçekleşen hareketliliği her ne kadar kuraklık ve su varlığının azalması tetiklemiş olsa da hareketliliğin ana belirleyici etkenleri tarihsel olarak iç içe geçen sosyo-ekonomik eşitsizlikler ve ırka bağlı eşitsizlikler oldu. Zira uzun yıllar boyunca süren Apartheid rejiminde ırk ayrımcılığının had safhaya ulaştığı ve rejim değiştikten sonra da etkilerinin ekonomik ve sosyal alanlarda hâlâ devam ettiği Güney Afrika, dünya genelinde eşitsizliğin ve yoksulluğun en yüksek seviyelerde olduğu ülkelerden biri. Kuraklık ve su varlığının azalması sonucunda başka bölgelere göç edenler ağırlıklı olarak düşük gelirli/yoksul siyahılardan oluşuyordu. Gelir seviyeleri daha yüksek seviyede olan beyazların ise iklim değişikliğine bağlı olarak gelişen bu durumdan etkilenmemeleri ya da az etkilenmeleri nedeniyle yaşam alanlarını çok daha az oranda terk ettiği görüldü. Diğer yandan, yoksul siyah köylülerin büyük bir kısmı açlık ve geçimliklerini kaybetme risklerine yoğun biçimde maruz kalsalar ve başka bölgelere gitme arzusu ve ihtiyacı duysalar da yeterli maddi kaynakları bulunmadığından başka bölgelere göç edemediler.⁶² Yine Afrika'nın Sahel Bölgesi'nin Senegal kısmındaki köylerde birçok güvencesizliğe bir arada maruz kalan yoksul küçük çiftçilerin göç nedenleri arasında iklim değişikliğinin etkilerinden çok ürünlerin piyasa değerinin düşük olması, ayrımcı kamu politikaları, ürünlerini sattıkları piyasaların düzgün işlememesi ve olumsuz sosyal şartlar gibi farklı sosyal, ekonomik ve siyasi etkenler sıralanıyor.⁶³

Yerel dinamikler ve yukarıda sayılan faktörlerin yereldeki birleşimi farklılıklar gösterir ve etkileri de değişkenlik gösterir. Örneğin Ekvator'da toprak mülkiyetine sahip olmanın kuraklık dönemlerinde göçün artmasına etken olduğu saptanırken Vietnam'ın Mekong Deltası'nda seller sırasında tersi yönde bir etkisinin olduğu anlaşılıyor. Buna karşılık Vietnam'da topraksız köylülerin daha kolay yerlerini değiştirdiği, Ekvator'da ise yeterli kaynakları olmadığı için yerlerinde kaldıkları kaydediliyor.⁶⁴

KIRILGANLIK

Genel olarak kırılğanlık, toplulukların, sistemlerin ve malların/mülklerin tehlikelere açık olmalarına ve olumsuz yönde etkilenmelerine neden olan özellikleri ve durumları olarak tanımlanır.¹ Kırılğanlık seviyesi üç parametre üzerinden belirlenir:²

- İklim olaylarıyla karşı karşıya kalma sıklığı ve oranına işaret eden tehlikeye maruziyet,
- Maruz kalınan risklerden etkilenme biçim ve seviyesini gösteren hassasiyet,
- İklim riskleriyle başa çıkabilme, hasarları onarabilme seviyelerini belirleyen uyum kapasitesi.

Kırılğanlık seviyesi genellikle tehlikeye maruziyet ve hassasiyet arttığında, uyum kapasitesi de düştüğünde artış gösterir.³

Politik ekoloji ve iklim adaleti yaklaşımları, bireylerin ve toplulukların kırılğanlığının sosyal, ekonomik ve siyasi bağlamdaki ilişkiler, güç dağılımı ve eşitsizliklerce belirlendiğinin altını çizer.⁴ Buna göre geçimlik faaliyetlerinin türü, sınıf pozisyonu, toplumsal cinsiyet ilişkileri gibi güç hiyerarşilerine ve eşitsizliklerine neden olan birçok etken toplumsal grupların bazılarının kaynaklara ve hizmetlere erişiminin kısıtlı olmasına yol açar. Gelirlerin, birikimlerin ve eğitim seviyesinin düşük olması, sosyal ve kültürel ayrımcılığa maruz kalma, sosyal ağların dışında kalma gibi durumları yaşayan sosyal gruplar, iklim olaylarının etkilerine karşı daha savunmasızdır. Örneğin geçimliğini tarımsal faaliyetlerden sağlayan çiftçiler kuraklığa ve aşırı hava olaylarına, olumsuz barınma şartlarında yaşayan yoksul kadınlar sıcak dalgalarına karşı daha kırılğandır.

Kırılğanlık sabit değildir; içinde bulunulan toplumsal şartların ve ilişkilerin zamana, mekâna ve duruma göre farklılık göstermesiyle kırılğanlık seviyesi de değişir. Tarihsel olarak varolan sosyal, ekonomik ve siyasi eşitsizlik ve adaletsizlikler etkilerini uzun süreler boyunca devam ettirir.⁵ Öte yandan sınıfsal eşitsizlik, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kültürel ayrımcılık gibi adaletsizlik kaynağı olan etkenlerdeki değişimlerle beraber kurumsal düzenlemeler ve politikalar da kırılğanlığın seviyesi ve/veya niteliğinde dönüşümlere neden olur.⁶

Sosyal grupların kırılğanlığı çokboyutlu ve kesişimseldir. Birey ve toplulukların kırılğanlığını bir tek faktör belirlemez; farklı sosyal, ekonomik ve siyasi adaletsizlik ve eşitsizlikler bir araya gelir, kesişir ve bireylerin/toplulukların kırılğanlık

seviyesini artırır veya düşürür. Örneğin etnik ve kültürel ayrımcılık ve sınıfsal eşitsizlikten kaynaklanan eşitsizlik ve adaletsizliklere maruz kalan yerli halklar içerisinde kadınların kırılğanlığı toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine bağlı olarak daha da yüksek seviyelerde seyredir.⁷

Varlık/finansal kaynaklar ve sosyal sermayenin kırılğanlık ile ters, hareketlilik ile doğrudan ilişkisi bulunur. Yoksulluk arttıkça, sosyal ağ ve ilişkiler zayıfladıkça kişilerin kırılğanlığı artarken hareketlilikleri düşer.⁸ Örneğin kıyı yerleşimlerinde yaşayanlar deniz seviyelerinin yükselmesi riskine, su varlığının ve yaşıtların zaten az olduğu bölgelerdekiler de kuraklık tehdidinde genel olarak daha fazla maruz kalır. Geçimlik faaliyetlerinin türü, sınıf, toplumsal cinsiyet ilişkileri gibi birçok etkene bağlı olarak bazı birey ve toplulukların daha düşük uyum kapasiteleri vardır ve bu risklere karşı daha da kırılğandır.

Son olarak, iklim risklerinin kendisinin de kırılğanlığı artırıcı etkisi bulunur. Ani gelişen seller ve aşırı hava olayları sırasında evlerin hasar görmesi ve yaşanamayacak hâle gelmesi ya da yavaş gelişen kuraklık gibi iklim olayları sonucunda geçimlik kayıpları zaten yoksul olan kesimlerin maddi kaynakları üzerinde daha da çok baskıya neden olmakta ve onları derin bir yoksulluğun içine itmektedir.⁹

1- UNISDR (2009). *Terminology on disaster risk reduction*. Cenevre. www.undrr.org/publication/2009-unisdr-terminology-disaster-risk-reduction (Erişim tarihi: 26.7.2022)

2- Adger, W. N. (2006). Vulnerability. *Global Environmental Change* 16: 268-281.

[dx.doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2006.02.006](https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2006.02.006)

3- Adger, W. N., de Campos, R. S. ve Mortreux, C. (2018). Mobility, displacement and migration, and their interactions with vulnerability and adaptation to environmental risks. (Der. R. McLeman ve F. Gemenne) *Routledge handbook of environmental displacement and migration* (s. 23-41) içinde. Routledge.

4- O'Brien, K., Eriksen, S., Nygaard, L. P. ve Schjolden, A. (2007). Why different interpretations of vulnerability matter in climate change discourses. *Climate Policy* 7 (1): 73-88.

5- Otto, I. M. (2017). Social vulnerability to climate change: A review of concepts and evidence. *Regional Environmental Change* 17: 1-12. doi: 10.1007/s10113-017-1105-9

6- Otto, I. M. (2017). A.g.y.

7- Gioli, G. ve Milan, A. (2018). Gender, migration and (global) environmental change. (Der. R. McLeman ve F. Gemenne) *Routledge handbook of environmental displacement and migration* (s. 135-150) içinde. Routledge.

8- Foresight (2011). *Migration and global environmental change: Future challenges and opportunities* (Final Project Report). Government Office for Science.

9- Otto, I. M. (2017). A.g.y.

İklim hareketliliği çoğunlukla kısa süreli/geçici, döngüsel ve mevsimseldir

Araştırmalar anaakımın öne sürdüğü iklim değişikliği ile ilgili göçlerin kalıcı olduğu yönündeki temel savların geçerli olmadığına işaret ediyor. Genelde iklim değişikliği olayları sonucunda ortaya çıkan hareketlilik süre bakımından farklılık gösteriyor. Evleri, toprakları ve geçimlikleri risk altında olan bireyler/topluluklar kalıcı ve geçici kutupları arasında uzanan bir eksenle farklı süreler boyunca yer değiştirebiliyor.⁶⁵ Ağırlıklı olarak da iklim olayları –özellikle de ani başlangıçlı iklim olayları– **kısa süreli/geçici** hareketliliğe yol açıyor.⁶⁶ Yavaş gelişen iklim olaylarında ise kalıcı ve uzun süreli yer değiştirme olasılığı artarken **mevsimsel ve döngüsel** yer değiştirme de oldukça sık görülen hareketlilik biçimleri olarak karşımıza çıkıyor. İklim olaylarının yıkıcı etkilerine maruz kalan bölgelerdeki hanelerde, hane üyelerinin bir kısmının farklı bölgelere çalışmaya gitmesi **geçimliliğin çeşitlendirilmesi ve esnekleştirilmesi, uğranılan zararların karşılanması** için sıklıkla başvurulmuş bir yöntem. Başka bir ifadeyle, kısa süreli hareketliliği tarihsel olarak mevsim değişikliklerine, şimdilerde ise iklim değişikliğinin yoğunlaşan etkilerine karşı kullanılan bir uyum eylemi olarak düşünmek mümkün.⁶⁷ Örneğin iklim değişikliğinin etkilerine kuvvetli biçimde maruz kalınan ve buna bağlı olarak iklim göçünün yoğun biçimde gerçekleştiği düşünülen Afrika'daki Sahel Bölgesi'nde yerel topluluklar ticaret amacıyla ya da göçebe hayvan yetiştiricisi (pastoralist) olarak yüzyıllardır hareketlilik hâlinde. Bölgede yer değiştirme insan kaynaklı iklim değişikliğinden önce de zorlu iklim koşulları karşısında geçimlikleri çeşitlendirme stratejilerinin başında yer alıyordu.⁶⁸

İklim krizi ile ilgili olarak meydana gelen yerinden edilmelerin bazı durumlarda kalıcılaşma eğilimi göstermesi de olası. Ancak bu durumun asıl nedeni iklim olayları sonrasında kayıp ve zararların yeterli düzeyde giderilmemesi ve aradan geçen zamanda felaket yerlerinin kişi ve toplulukların sağlıklı, temiz ve refah içerisinde olmalarını ve geçimliklerini sağlayabilecek nitelikte yaşam alanlarına dönüştürülmemeleri. 2005'teki Katrina Kasırgası'ndan sonra ABD'nin Meksika Körfezi civarındaki bölgelerinde yaşananlar kalıcılaşan yerinden edilme hâlini anlatan en iyi örneklerden biri. Yaklaşık 1200 kişinin hayatını kaybettiği kasırga nedeniyle 200 bin kişi yerinden oldu. Kasırga sonrasında, yeni sosyal konutların yeterli miktarda yapılmaması, inşa edilen binalarda kiralara yüksek olması gibi nedenlerden dolayı, özellikle yoksulların ve siyahların daha önce yaşadıkları yerlere dönmeleri imkânsız hâle geldi. 2015 yılı itibarıyla, New Orleans'taki

kasırganın etkilerini giderme çalışmaları sonucunda yaklaşık 1925 sosyal konut hanesinin inşa edilmesine rağmen, bu rakam önceki sosyal konut hane sayısından yaklaşık 3000 azdı. Sonuç olarak, Katrina Kasırgası sonrasında binlerce yoksul kalıcı biçimde yerinden edilmiş hâlde yaşamaya devam etti.⁶⁹

İklim hareketliliği ağırlıklı olarak ülke sınırları içinde ve yakın yerlere doğru gerçekleşir

Anaakım medya, siyaset ve sivil toplumda iddia edilenin aksine iklim olayları sadece ve ağırlıklı olarak uluslararası ölçekte ülkeler arasında gerçekleşmiyor. Çeşitli iklim olaylarının sonucunda yaşamları, yaşam alanları ve geçimlikleri tehdit altında olan birey ve topluluklar çoğunlukla kendi ülkelerinin sınırları içerisinde yer değiştiriyor. Yapılan çalışmalar iklim risk ve olaylarının etkisinin olduğu göç hareketlerinin uluslararası olmak yerine çok daha büyük oranda **ülke sınırları içerisinde** gerçekleştiğini ortaya koyuyor.⁷⁰ Finansal kaynaklarının ve sosyal ağlara erişimlerinin kısıtlı olmasından dolayı uzak mesafelere gitme kapasitesi sınırlı olan yoksullar, felaketin olduğu bölgede daha az zarar gören yakınlardaki yerleşim alanlarına giderek kısa mesafeli yer değiştirme yoluyla kendilerini korumaya çalışmaktadır.⁷¹ Varış noktası hakkında bilgili olunması ve varış noktalarına uzanan sosyal ağlara erişimin olması kişi, hane ve toplulukların iklim olayları sırasındaki ve sonrasındaki hareketliliklerinin yönünü belirleyen önemli kriterlerden biri. Yakın bölgeler ile ilgili bilgilerin ve sosyal ağların fazla olma olasılığı da kısa mesafeli hareketlilik tercihlerini artırıyor.⁷² Latin Amerika'nın kuzeyi ve Karayipler'de yer alan sekiz ülkede yapılan bir araştırma kuraklık sırasında kırsal alanlarda yaşayan gençlerin genellikle tarım faaliyetlerini sürdürebilecekleri ve ulaşım maliyeti düşük yakın mesafelerdeki diğer kırsal alanlara gittiğini gösteriyor.⁷³ Benzer bir sonuç Zambiya'nın güney bölgelerinde yapılan bir çalışmada da ortaya çıkmaktadır.⁷⁴ 2016-2017 yılında Somali'de meydana gelen "Sima" adıyla anılan kuraklık nedeniyle ülke nüfusunun üçte birinden fazlasının (yaklaşık 4,7 milyon kişi) gıda güvenliği tehlike altına girdi. Bunun sonucunda yaklaşık 1 milyon kişi yerinden edilmiş oldu. Bu kişiler ülke sınırları içerisinde başka yerlere giderken, yaklaşık 408 bini Baidoa, Kismayo ve Mogadişu gibi büyük kentlere veya bu kentlerin çevresindeki bölgelere yerleşti.⁷⁵

Kuraklığın sıklığını, şiddetini ve süresini sürekli artırdığı Sahra-altı Afrika'da bulunan Sahel Bölgesi'nde yoksul küçük çiftçiler ve hayvancılıkla uğraşan yerel topluluklar geçimlik imkânlarını düzenli olarak kaybediyor, yoksullaşıyor ve gıda güvenliklerini

ULUSLARARASI ANLAŞMALAR VE İKLİM KAYNAKLI YERİNDEN EDİLMELER

İklim olayları nedeniyle göç edenlere çeşitli güvencelerin ve hakların sağlanmasına yönelik 2010'ların başından itibaren hayata geçirilen bir dizi girişim bulunmaktadır:

→ **2009** Kampala Sözleşmesi (Kampala Convention) imzalandı. Afrika Birliği'ne bağlı 30 ülkenin taraf olduğu sözleşmede, ülke içi yerinden edilmelerin önlenmesi ve göç edenlerin korunması hedeflenirken, iklim değişikliği de zorunlu göç nedenlerinden biri sayıldı.¹

→ **2010** Meksika'nın Cancun kentinde düzenlenen COP16'da (Çerçeve Sözleşmesi Tarafları) Cancun Uyum Çerçevesi (CAF) yayımlandı. Taraf ülkelerin iklim değişikliğine uyum ve kırılganlığı azaltıp dirençliliği artırma eylemlerinin bir çerçevesini sunan CAF'da iklim krizi ile zorunlu göçün arasındaki ilişki resmî olarak kurulmaktadır. Çerçeve metinde iklim değişikliğinin "yerinden edilme", "göç" ve "planlı yer değiştirme" olarak üç farklı hareketlilik tipine neden olabileceği belirtilirken, ülkelerin bu konuda alması gereken bazı temel tedbir ve uygulamaları gereken yöntemler önerildi.

→ **2012** Nansen Girişimi (Nansen Initiative) oluşturuldu. Ana konusu iklim felaketlerinden dolayı yerlerinden edilerek gerek ülkelerinin içinde gerekse diğer ülkelerde yaşamak zorunda kalanların şartlarının iyileştirilmesine yönelik çalışmalarını desteklemek olan Nansen Girişimi, bir diyalog, danışma ve işbirliği zemini ve süreci olarak işledi. 2015 yılında faaliyetlerine son veren girişimin, bu amaca yönelik teknik destek ve bilgi yardımı, kapasite oluşturma, siyasi farkındalık yaratma ve ülkelerin uyum politikalarını geliştirmeye destek olma gibi faaliyetleri bulunmaktaydı.

→ **2013** COP19 Varşova Uluslararası Kayıp ve Zarar Mekanizması (WIM) oluşturuldu. İklim olayları etkilerinin kırılganlığı yüksek ülkelerde yol açtığı kayıp ve zararların giderilmesinin amaçlandığı WIM'de, iklim olaylarına bağlı göç hareketleri ve neden olduğu riskler kayıp ve zararlar arasında sayılmaktadır.²

→ **2015** Felaket riski yönetişimini güçlendirmek, dirençliliği artırarak felaket risklerini azaltmak, risklere karşı hazırlıklı olmak ve felaket sonrası iyileştirme süreçlerinin etkinliğini artırmak gibi amaçlarla imzalanan Sendai Felaket Risklerini Azaltma Çerçevesi 2015-2030'da (Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015-2030) iklim değişikliğinin felaket riski ile ilgisini kuran maddeler bulunmaktadır; konuyla ilgili eylem ve politikalar için zemin sağlanmaktadır.³

→ **2015** Paris'te düzenlenen COP21'de Paris An-

laşması imzalandı. Anlaşmada, WIM kapsamında konuyla ilgili öneriler geliştirmek üzere Yerinden Edilmeler Çalışma Grubu (TFD) oluşturuldu.

→ **2016** Nansen Girişimi'nin yerini alan Afete Bağlı Yerinden Edilmeler Platformu (PDD) hayata geçti. Devlet merkezli bir platform olan PDD'de devlet-dışı aktörler de paydaş olarak kabul edilir; çalışmalarını üç ana amaç etrafında yürütülmektedir:⁴

- Yerinden edilme riski olanların evlerinde kalmalarının sağlanması;
- İklim felaketlerinden etkilenenlerin hasarlarını aza indirmek ve riskli bölgelerden uzaklaşmalarını sağlayacak yardımlarda bulunmak;
- (Özellikle uluslararası hareketlilikte) evlerini terk etmek zorunda kalan insanların buldukları yerlerde durumlarını iyileştirmek ve bu insanların korumak.

→ **2018** COP24'te Yerinden Edilmeler Çalışma Grubu'nun hazırladığı "İklim Kaynaklı Yerinden Edilmeler Hakkında Tavsiyeler" belgesi kabul edildi; Çalışma Grubu'nun görev süresi iki yıl daha uzatıldı.

→ **2018** Küresel Göç Mutabakatı (GCM) imzalandı. İklim değişikliği kapsamında yerinden edilmeler konusunda maddelerin yer aldığı anlaşmada, diğer felaketlerin yanı sıra iklim değişikliği ve çevresel tahribata uyum ve dirençlilik politikalarının geliştirilmesi, yerinden edilmelerin felaketlere hazırlık stratejilerinin içine alınması, hükümetlerin felaketlerden dolayı göç edenlere yönelik insani vize ve geçici çalışma izni temin etmesi gibi farklı birçok tavsiye ve hüküm bulunmaktadır.⁵

1- African Union (2009, 23 Ekim). *African union convention for the protection and assistance of internally displaced persons in Africa* (Kampala Convention). www.unhcr.org/about-us/background/4ae9bde9/african-union-convention-protection-assise-internally-displaced-persons.html (Erişim tarihi: 26.7.2022); Balaban, O., Özgür, B. ve Sakar, B. (2021). *İklim Değişikliği, Göç ve Yerel Yönetimler*. Yerel Yönetişim ve Göç Dizisi II. RESLOG. www.reslogproject.org/wp-content/uploads/2021/09/reslog_KIT_iklim_TR_ONLINE_2_final.pdf (Erişim tarihi: 26.7.2022)

2- Balaban, O., Özgür, B. ve Sakar, B. (2021). *A.g.y.*

3- UN (2015). *Sendai framework for disaster risk reduction 2015-2030*. www.preventionweb.net/files/43291-sendiaiframeworkfordrren.pdf (Erişim tarihi: 26.7.2022)

4- Platform on Disaster Displacement (t.y.). *We Promote Measures*. disasterdisplacement.org/we-promote-measures (Erişim tarihi: 26.7.2022); Balaban, O., Özgür, B. ve Sakar, B. (2021). *A.g.y.*

5- Platform on Disaster Displacement (t.y.). *The global compact for migration: A breakthrough for disaster-displaced persons and the beginning of a long process*. disasterdisplacement.org/staff-member/the-global-compact-for-migration-a-breakthrough-for-disaster-displaced-persons-and-the-beginning-of-a-long-process (Erişim tarihi: 26.7.2022); IDMC/NRC (2021). *GRID 2021: Internal displacement in a changing climate*. www.internal-displacement.org/sites/default/files/publications/documents/grid2021_idmc.pdf (Erişim tarihi: 26.7.2022)

yitiriyorlar. Bununla birlikte, bölgede yapılan farklı çalışmalar yerel toplulukların bu durum karşısında başka ülkelere göç etmek yerine farklı savunma mekanizmaları geliştirdiklerini ve buna bağlı olarak değişik biçimlerde hareketlilik gösterdiklerini ortaya koyuyor. Örneğin, Burkina Faso'daki kuraklık sonrasında geçimlik imkânları kaybolan çiftçilerin büyük çoğunluğunun yakın mesafelerdeki diğer köylere göç ettiği görülüyor.⁷⁶ Bu hareketliliğin gelir kaynaklarını çeşitlendirmeye yönelik bir strateji çerçevesinde kısa dönemli ve mevsimsel olduğu anlaşılıyor. Dünya genelini kapsayan 1960-2000 arasındaki veriler de iklim değişikliğinin uluslararası göçe doğrudan etkisinin bulunmadığını gösteriyor. İklim olaylarının ücretlerin düşük olmasına yol açarak uluslararası göçü artırıcı olası bir dolaylı etkisi bulunsa da bunun da etkisi düşük çıkmaktadır. Zira, yoksulların gelirlerinin daha da düşmesi sonucunda uluslararası göç için ayırabilecekleri kaynakların azalması nedeniyle ülke içinde göç daha beklenir bir sonuç.⁷⁷

Hareketliliğin büyük çoğunluğunun ülke sınırları içerisinde gerçekleşmesi felaket tellallığı söyleminin Küresel Kuzey'e doğru "iklim göçmenleri" akını iddiasının geçerli olmadığını gösteriyor. İklim olayları sonrasında görülen uluslararası göç ise genellikle aynı bölgede yakın ülkeler arasında gerçekleşiyor. Sınırlara olan yakınlık, halihazırda göç yollarının ve ağlarının varlığı, kültürel yakınlık ve bağlar gibi etkenlere bağlı olarak yakındaki başka ülkelerdeki bölgelere doğru da hareketlilik yaşanabiliyor.⁷⁸ Örneğin uzun yıllardır Meksika'dan ABD'ye emek göçü sürüyor. İklim değişikliğinin tarımsal üretim üzerindeki olumsuz etkilerine maruz kalındığında da varolan bu göç yollarının kullanıldığı, daha önce göç edenlerden tanıdıkları olanların veya tecrübeli olanların bu göç yollarını tercih ettikleri görülüyor. Diğer bir deyişle, iklim değişikliği nedeniyle ortaya çıkan durumun sosyal ve ekonomik sonuçlarından olumsuz etkilenenler mevcut göç ağlarına eklenmektedir.⁷⁹

İklim değişikliği hareketlilik kadar hareketsizliğe de neden olur

İklim değişikliğine bağlı gelişen olaylar karşısında **hareketsizliğin farklı tiplerine** de hareketlilik kadar çok rastlanıyor. Bireylerin/hanelerin iklim değişikliği riskleri karşısında yer değiştirip değiştirmeme konusundaki kararları üç temel parametreden şekilleniyor: ihtiyaç/zorunluluk, istek ve kapasite. *İhtiyaç*, kişilerin/hanelerin ani veya yavaş gelişen iklim olaylarına maruziyetleri ve iklim olaylarının sosyal, ekonomik ve siyasi faktörlerle birleşiminde ortaya çıkan durum karşısında kırılğanlıklarına bağlı olarak yer değiştirme zorunluluk dereceleri olarak tanımlanabilir. *İstek* ise özellikle sos-

yal ve kültürel nedenlere bağlı olarak kişilerin buldukları yeri değiştirme arzularını gösterir. Son olarak, *yer değiştirme kapasitesi* ise kişilerin/hanelerin finansal kaynak, vasıf, bilgi, sosyal ağlar ve makro düzeyde sosyal, ekonomik ve siyasi ilişki ve yapılarının şekillenmesinde etkisinin olduğu kişisel özellikler gibi birçok faktöre bağlı olarak yer değiştirme eylemini hayata geçirebilmelerini belirler.

TABLO 4: İKLİM HAREKETLİLİĞİ-HAREKETSİZLİĞİ KARARLARI

	İhtiyaç	İstek	Yer değiştirme kapasitesi	Sonuç
Çevresel değişiklik/ iklim riski → Sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi faktörler	Yok	Yok	Yok/Var	Hareketsizlik
	Yok	Var	Yok	İstemsiz hareketsizlik/Kapana kısılma
	Yok	Var	Var	Hareketlilik
	Var	Yok	Yok/Var	Hareketsizlik
	Var	Var	Yok	İstemsiz hareketsizlik/Kapana kısılma
	Var	Var	Var	Hareketlilik

KAYNAK: Ionesco, D., Mokhnacheva, D. ve Gemenne, F. (2017). *The Atlas of environmental migration*. Earthscan.

Tabloda gösterilen parametrelerin birleşimi sonucunda hareketliliğin yanı sıra iki ana tip hareketsizlik durumu da ortaya çıkıyor:⁸⁰

- Göç etmeye ihtiyacı ve isteği olan, ama bunu gerçekleştirme kapasitesi bulunmayanların kapana kısılma hâli olarak da adlandırılan istemsiz hareketsizlik durumu;
- İçinde bulunduğu olumsuz şartlar nedeniyle göç etme ihtiyacı bulunsun da kapasitesi olsun olmasın yaşam alanlarını terk etmek istemeyenlerin gönüllü/istemli hareketsizlik durumu.

İstemsiz hareketsizlik durumunda olanlar kapana kısılmış nüfus olarak da adlandırılmakta. İklim değişikliğinin riskleri karşısında kapana kısılma durumu –genellikle birden fazlasının bir araya geldiği– birçok etkenden kaynaklanabilir. Bunlar arasında yasal ve idari engeller, ulaşım ya da göç altyapısının olmaması gibi yapısal nedenlerin yanı sıra

sosyal ağların, beşeri sermayenin, finansal kaynakların eksikliği ve/veya yaş, toplumsal cinsiyet, eğitim ve vasıflar gibi bireysel özelliklerden dolayı karşı karşıya kalınan dezavantajlar bulunur.⁸¹ Burada bireysel özelliklere bağlı olarak dezavantajların sosyal, ekonomik ve siyasi adaletsizliklerle bağlantısının olduğunu, makro düzeyde maruz kalınan adaletsizlik ve eşitsizliklerin birer tezahürü olduğunu hatırlamak gerekir. Bu etkenler arasında, bireylerin göç edebilmesinin önündeki engellerden en çok rastlanılanı finansal kaynakların yeterli olmaması, iklim adaletsizliğinin iklim krizi ve hareketlilik üzerindeki belirleyici etkisini göstermektedir. Genel olarak iklim/çevre olaylarının etkileri ile gelir seviyeleri birbiriyle ters orantılıdır. Örneğin, kuraklık olduğunda bireyler sahip oldukları kaynakların büyük bir kısmını gıda ve su temini için ayırırlar. Tarımsal üretime bağlı geçimlik faaliyetlerinin aksamasıyla beraber, halihazırda yoksulluk çekenlerin daha da yoksullaşması birey ve hanelerin buldukları yerlerden göç etmek için yeterli finansal kaynaklara sahip olamamalarıyla sonuçlanmaktadır. Kapana kısılma durumuna genellikle yoksullukla beraber diğer dezavantajlara bir arada maruz kalan kadınlar, yaşlılar, çocuklar, engelliler gibi gruplar arasında daha fazla rastlanmaktadır. Örnek olarak, oldukça yaygın bir durum olan hanelerdeki erkekler başka yerlere çalışmak için göç ettiklerinde, kadınlar geleneksel patriarkal işbölümüne göre bakımını üstlendikleri çocukları ile iklim riskinin bulunduğu evlerinde yaşamaya devam etmektedir. Özetle, uğranılan maddi kayıplarla birlikte oluşan yoksullaşma sonucunda topluluk ve bireylerin büyük bir bölümü göç edebilmek için gerekli kaynaklara sahip olmamaları nedeniyle göç etme ihtiyaçları ve istekleri bulunsa da bunu yerine getiremiyor.⁸² Diğer bir deyişle, iklim olaylarının da etkisiyle geçimlik, ev ve toprak kayıplarından oluşan ekonomik yerinden edilmelerin otomatik olarak fiziksel yerinden edilmelerle sonuçlanmadığına işaret ediyor.

1981 ve 1984'te Kenya'daki kuraklıklar sırasında hayvancılık ile geçimliklerini sağlayan yerel halkın bir kısmı hayvanlarını kaybetmelerine rağmen, hareketlilik kapasiteleri düşük olduğu için topraklarında yaşamaya devam ederken imkânları daha fazla olanlar yakın bölgelere göç ederek hayvancılık faaliyetlerine devam etmiştir.⁸³ Yoksulluğun derinleşmesiyle sonuçlanan bir başka iklim felaketi kaynaklı çevre adaletsizliği de 2020 yılında yaklaşık 2,5 milyon kişinin evinden ve topraklarından olmasına neden olan Bangladeş'teki Amphan Siklonu ile gerçekleşti. Hasar giderme çalışmalarının sonucunda felaketin üzerinden yedi ay geçmesine rağmen bölge eski hâline dönemedi. Yaşadıkları bölgenin yakınlarına yerleştirilen felaketzedelerin büyük çoğunluğu geçimliklerine tekrar kavuşamadığından mülklerini satmak, borçlanmak ve dilenmek gibi yollara başvururken, felaketin toprak kayması gibi uzun dönemli etkilerine maruz kalmaya

devam etti.⁸⁴ Kapana kısılma hâli kendini ani gelişen iklim olaylarında da gösteriyor. 2005 yılında ABD'de meydana gelen Katrina Kasırgası'nda yeterli finansal kaynak ve ulaşım imkânları olanların kentleri önlem olarak terk ettikleri, bu kaynak ve olanaklardan mahrum olan yoksulların, siyahların ve yaşlıların ise kasırga sırasında ve sonrasında büyük oranda yaşadıkları yerlerden ayrılmadıkları görüldü.⁸⁵

Görülen diğer hareketsizlik tipi ise istemli/gönüllü hareketsizlik. İklim olaylarının etkileri karşısında ev, toprak ve geçimliklerini kaybetme riskinden dolayı ihtiyaçları olsa ve bunu gerçekleştirecek kapasiteleri bulunsa da bazı topluluk ve bireylerin yaşam alanlarını terk etme isteği olmayabilir. Bunun başlıca nedenleri arasında sosyal ve kültürel faktörler geliyor. Yaşanılan yerle kurulan bağın ve aidiyet hissinin kuvvetli olması, birey ve toplulukların iklim risklerini görmelerine, bilmelerine ve yaşamalarına rağmen farklı bir yere gitmek istememelerine yol açıyor. Diğer bir deyişle kültürel varlıklarını, geleneklerini, yaşam tarzlarını ve kimliklerini mekâna olan bağlılıkları üzerinden tanımlıyorlar ve bunların devamlılığı için oldukları yerde kalıp iklim olaylarının etkilerine uyum göstermeyi tercih ediyorlar. Aynı zamanda alışık oldukları yerde yaşamamanın konforu, aile ve topluluk üyelerinden ayrılmama ve diğer duygusal bağlar da yaşadıkları mekânı terk etmeme isteğine neden olabiliyor.⁸⁶ Örneğin deniz seviyelerinin yükselmesi, balık nüfusunun azalması, tarım ürünlerinin düşmesiyle toprakları ve gıda güvenliği risk altında olan Pasifik'teki Ada Devletleri'nde yaşayan yerli halk topluluklarının bir kısmı evlerini ve topraklarını terk etmeyi reddediyor ve geleneksel yaşam alanlarını kültürel, spiritüel ve siyasi nedenlerle bırakmamayı düşünüyor.⁸⁷ Sular altında kalma tehdidi ile karşı karşıya olan Filipinler'deki dört adada yapılan bir araştırma, adada yaşayan yerli halk topluluklarının yerinde uyum eylemlerini tercih ettiklerini, geleneksel yaşam alanlarında varlıklarını sürdürme eğiliminde olduklarını ortaya koyuyor.⁸⁸

Hareketlilik ve *hareketsizliği* birbirini dışlayan, birbirinin karşıtı iki ayrı kategori olarak da düşünmemek gerekir. Aksine birbirleriyle iç içe geçen, dinamik ve ilişkişel kategoriler olarak ele alınmalıdır.⁸⁹ Bunun başlıca nedeni hareketliliğin durağanlık aşamaları da olan kesintili bir süreç olarak işlemedir. Örneğin, belirli bir varış noktasına doğru yola çıkan bir birey yolculuğu sırasında bir süreliğine de olsa başka bir yerde durabilir ve belirli bir süreyi geçiş noktasında geçirebilir. Hareketlilik sürecinde hareketsizlik ânı olarak düşünülmesi gereken bu kısa duraklama esnasında oluşturulan sosyal ağlar, karşılaşılan iş fırsatları, edinilen deneyimler ve bilgiler kişilerin kapasitelerini artırmalarına imkân verir ve farklı hareketlilik tiplerine kapı aralar.⁹⁰

İklim hareketliliğinin uyum sağlama ve kırılganlığı azaltma gibi olumlu sonuçları vardır

Felaket tellallığı söylemleri iklim göçünü bir dizi olumsuz sonuç doğuran bir olgu olarak tarif ediyor. Ancak iklim göçünün çatışmaların artması, kaynakların tüketilmesi gibi olumsuz sonuçları sıklıkla dile getirilse de genel olarak hareketliliğin birçok bakımdan olumlu sonuçları bulunuyor.

Öncelikle iklim değişikliği risk ve olaylarının doğal kaynakları, geçimlikleri ve yaşam alanlarını tahrip edici etkileri bulunsa da güvenlikçi yaklaşımın temel iddiasının aksine bu hasarlar otomatik olarak gerilim-çatışma ilişkileri ile sonuçlanmıyor. Yapılan birçok çalışma, günümüzde gıda güvensizliği, sıcaklık artışı, su varlığının azalması gibi iklim değişikliğinin çeşitli sonuçları ile ülke ve gruplar arasındaki (silahlı) çatışmalar arasında bir nedensellik ilişkisinin olmadığını ortaya koyuyor. Aksine iklim değişikliğinin sonuçları dayanışmacı ilişkilere de neden olabiliyor.

Hareketlilik giderek artan sayıda çalışmada bir iklim uyum stratejisi olarak kabul ediliyor.⁹¹ Değişik tipleriyle hareketlilik iklim değişikliğine uyumu farklı biçimlerde sağlayabilir:⁹²

- Bireyler, haneler ve topluluklar iklim risklerinin daha az olduğu yerlere giderek iklim olay ve felaketlerine maruziyetlerini azaltabilir.
- İklim risklerinin birey ve toplulukların geçimlerini tehdit etmeleri karşısında, bulunulan yerlerde geçimliklerin çeşitlendirilmesi ya da başka bir yere göç ederek geçimliklerin sağlanması temelde başvurulan yollar olmakla beraber, her ikisinin birleşiminin kullanılması sıklıkla rastlanan bir durumdur. Bir haneden bir veya birkaç bireyin başka yerlere gidip çalışması, bu bireylerin haneleriyle bağlarını korumaları durumunda geçimlikleri çeşitlendirmenin ve yeni geçim kaynakları sağlamanın bir yoludur. Böylelikle bireyler kazançlarının bir kısmını hanenin geride kalanlarına gönderir. Özellikle iklim risklerinin baskısının arttığı dönemlerde hanelerin geçimibilmesine böylece katkı sağlanmış olur. Benzer biçimde hanelerin varlıklarına bu yolla katkı yapılması da hanelerin dayanıklılıklarının artmasını sağlar.
- Hanelerde yaşayan kişi sayısının azalmasıyla beraber gıda güvensizliğinin olduğu durumlarla başa çıkma olanakları artar.
- Gittikleri yerlerden geri dönen bireyler başka yerlerde edindikleri yeni bilgi ve va-

SURİYE, YEMEN VE DARFUR

Suriye, Yemen ve Darfur-Sudan vakaları sıklıkla iklim değişikliği, çatışma ve göç arasındaki ilişkiye örnek olarak verilmektedir. Bu ülkelerde başta etkisi artan, süresi uzayan kuraklık gibi iklim değişikliği risk ve olaylarının çatışmalara ve savaşlara kaynaklık ettiği ya da edeceği ileri sürülmektedir.¹ Ancak, bu ülkeler üzerine yapılan saha araştırmaları iklim değişikliği-çatışma-göç arasında doğrudan ve otomatik olduğu varsayılan ilişkinin geçerliliğini sorgular nitelikte sonuçlara ulaşıyor.

Yemen'de iklim değişikliğinin etkisiyle su varlığı sürekli azalıyor; Yemen nüfusunun yaklaşık yarısını temiz içme suyuna ve tarım için gerekli yeraltı sularına erişimi bulunmuyor. Ülkede süregelen çatışmalarda bu durumun etkisi olsa da, bu doğrudan bir etki değil. Su kaynakları azalsa da kaynaklar üzerindeki çatışmaların asıl nedeni, hâkim patronaj ilişkileri yoluyla devlet ile ittifak hâlinde olan büyük toprak sahiplerinin kaynakları kontrol etmesi ve su tüketiminin yüksek olduğu pazara yönelik ürünlerin yetiştirilmesi. Bununla birlikte, Yemen devletinin, bölüşümü iyileştirmeye yönelik politik ve ekonomik alanda politika ve eylemler üretmek yerine suyun idaresi ile ilgili teknokratik bazı çözümler araması da Yemen'deki çatışmaların altındaki nedenler arasında sayılıyor.²

"İlk iklim savaşı"nın başladığı yer olarak da anılan Darfur'da süren kuraklık nedeniyle kaynaklar üzerine çatışmaların çıktığı da sıklıkla dile getirilmekte. Ancak iklim değişikliği kaynaklı kuraklık, çatışmalara neden olan faktörlerin olumsuz etkilerini artıran bir risk faktörü olarak rol alıyor. Çatışma ve savaşın asıl nedenleri ise geleneksel yapıların yerlerine yenileri konulmadan çözülmesi, geleneksel çatışma çözümü ve arabuluculuk mekanizmalarının ortadan kalkması, gücün ve varlığın eşitsiz dağılımı, büyük toprak sahipleri kollarırken küçük çiftçileri gözardı eden politikalar gibi ekonomik ve siyasi faktörlerden oluşuyor. Çatışma durumunda da yoksulluk, sosyal ağlar, geçimlilik güvenliği gibi birçok faktörün göç kararları üzerinde etkili olduğu anlaşılıyor.³

Birçok indirgemeci yaklaşım Suriye'deki iç savaşı kuraklık nedeniyle tarımsal üretimin ve su varlığının azalmasına bağlıyor. Ancak savaşın ana nedenleri yoksulluk, eşitsizlik, işsizlik ve tüm bu faktörlerle birleşen baskıcı Suriye yönetiminin iklim değişikliği neticesinde meydana gelen kitli ve susuzluğu kötü yönetmesi olarak karşımıza çıkıyor.

Savaşın hemen öncesindeki dönemde Suriye, petrol gelirinin azalmasıyla beraber hayat stan-

dardının düştüğü, işsizlik oranının %30'a vardığı, yolsuzluk arttığı, hesap verilirliği olmadığı ve geleneksel tarım ve toprak rejimlerinde verimliliğin artırılması amacıyla değişikliklerin yapıldığı bir ülkedydi. Bu ekonomik olumsuzlukların yanı sıra otoriter yönetimin özellikle baskı altında tuttuğu kırsal nüfus, çeşitli idari reformlar sonucunda daha da dışlanarak marjinalleştirildi; idari reformların bir başka sonucu da elitler arasındaki güç çekişmelerinin ortaya çıkmasıydı.⁴ Özetle, Suriye'deki iç savaşın temel nedenlerini tüm bu ekonomik ve politik faktörler oluştururken, su varlığının azalması olarak kendini gösteren çevresel değişim, politik ve idari anlamda yönetilemediği için bir kısım göçe neden olurken bu göçmenlerin sonu iç savaşa giden protestolara katılmadığı belirlenmiştir.⁵

1- Borger, J. (2007, 23 Haziran). Darfur conflict heralds era of wars triggered by climate change, UN report warns. *Guardian*. <https://www.theguardian.com/environment/2007/jun/23/sudan.climatechange> (Erişim tarihi: 26.7.2022); Al Harazi, F. (2014, 24 Kasım). *Future impact of climate change visible now in Yemen*. Dünya Bankası. <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2014/11/24/future-impact-of-climate-change-visible-now-in-yemen> (Erişim tarihi: 26.7.2022); Christian Aid. (2007). *Human tide: The real migration crisis* (Christian Aid raporu). <https://www.christianaid.org.uk/sites/default/files/2017-08/human-tide-the-real-migration-crisis-may-2007.pdf> (Erişim tarihi: 26.7.2022)

2- Furlow, R. (2022, Mart). Addressing the politics of the climate-migration-conflict link. *Forced Migration Review* 69: 14-16. <https://www.fmreview.org/sites/fmr/files/FMRdownloads/en/climate-crisis/furlow.pdf> (Erişim tarihi: 26.7.2022)

3- Mwakalimi Kita, S. ve Raleigh, G. (2018). Environmental migration and international political security: Rhetoric, reality and questions. (Der. R. McLeman ve F. Gemenne) *Routledge handbook of environmental displacement and migration* (s. 356-369) içinde. Routledge.

4- Fröhlich, C. J. (2016). Climate migrants as protestors? Dispelling misconceptions about global environmental change in pre-revolutionary Syria. *Contemporary Levant* 1 (1): 38-50. <https://doi.org/10.1080/20581831.2016.1149355>

5- Fröhlich, C. J. (2016). A.g.y.

sıfları da beraberlerinde getirirler ve hanelerin/toplulukların kapasitelerinin, dolaşısıyla da dayanıklılıklarının artmasına katkıda bulunurlar.

Özetle, göç ile sağlanan sosyal ağlar sayesinde finansal kaynaklar, fikir, hizmet ve eşyaların kent ve kırsal arasındaki aktarımı da artar ve bu da kırılğanlıkların azaltılmasına katkı yapar.⁹³

Geçimliliğin çeşitlendirilmesi ve uğranılan hasarların giderilmesi için ek finansal kaynakların bulunması bireylerin/hanelerin kırılğanlıklarını gidermek için başvurdukları yöntemlerin başında geliyor. Bir hanede göç edenlerin gelirlerinin bir bölümünü geride kalanlara göndermeleri oldukça önemli ve sık kullanılan bir gelir artırma ve çeşitlendirme yöntemi. Hane gelirlerine önemli bir katkı olarak gönderilen finansal kaynaklar sayesinde ev ve işyerlerinin iklim olaylarına karşı dayanıklı hâle getirilmesi, hasarların giderilmesi gibi dayanıklılığı artırıcı faaliyetler yerine getirilebiliyor. Örneğin 2013'te Filipinler'de 6000'den fazla insanın hayatını, milyonlarca insanın da evini ve geçimliliğini kaybetmesine neden olan, bugüne kadar kaydedilen en büyük tayfunların başında gelen Haiyan sonrasında, başka ülkelerde çalışanların ailelerine gönderdikleri yardımlar hasarın giderilmesinde kullanılan en önemli finansal kaynak oldu. Bir veya daha çok aile bireyi başka ülkelere göç etmiş olanların bilgi, eğitim seviyesi gibi unsurlarının artmasıyla fazlalaşan insan sermayesinin katkılarından da faydalandıkları anlaşılmaktadır.⁹⁴

Sosyal ağların oluşması ve genişlemesi yoluyla sağlanan sosyal sermaye ile beraber gidilen yerlerde edinilen yeni bilgi ve deneyimlerin aktarılması da iklim değişikliğinin yıkıcı etkileri karşısında geride kalan toplulukların güçlenmesine katkıda bulunuyor. Tüm bunlara ek olarak, göç edilen yerlerden geride kalanlara gönderilen gelir, göç etmiş olanlar için de ileriye dönük bir güvence sağlıyor. Zira mutlak ikamet yeri ile bağlantının koparılmasına ek olarak gelirlere yapılan katkılar göç edilen yerlerde çalışılmaması hâlinde geri dönüş kapasitesini açık tutmaktadır.⁹⁵

Hareketliliğin genellikle iklim risklerine karşı uyum kapasitesini geliştirmeyi sağlayıcı bir etkisi olsa da, bazı durumlarda bunun tersi sonuçlar üretebileceğini, kırılğanlığı artırdığına da eklemek gerekir. İklim değişikliğinin de etkisiyle kentlere doğru gerçekleşen hareketliliğin sonuçları bu duruma iyi bir örnek oluşturmaktadır. Genel olarak, iklim risk ve felaketlerinin zaten farklı birçok nedenden hızlı bir yükselişte seyreden kentleşme

eğilimini daha da artırabildiği görülüyor.⁹⁶ Örneğin Vietnam'daki Mekong Deltası'ndaki sellerin Can Tho ve Ho Chi Minh gibi büyük kentlere mevsimlik göçü artırdığı kaydediliyor.⁹⁷ Bangladeş'te iklim risklerinin kentlere göçü artırdığı belirlenirken Barisal, Khulna, Rajshahi, Satkhira ve Sirajganj'dan oluşan beş büyük kentte yaşayan yoksul göçmenlerin %57'sinin hareketliliğinde bir iklim olayının payı olduğu tahmin ediliyor.⁹⁸ Bununla birlikte iklime bağlı hareketlilik ve kentleşme arasında yine karmaşık ve doğrudan olmayan bir ilişki bulunuyor. Örneğin Afrika üzerine birçok çalışmada farklı sonuçlara ulaşıyor. Bazı çalışmalar iklim risklerinin sanayi faaliyetlerinin yoğun olduğu kentlere göçü artırdığını ve yağışların azalmasının kentleşmeyi hızlandırdığını bulurken Doğu Afrika'da sıcaklık artışları ve yağış oranlarının düşüşü sırasında kentlere geçici göçün azaldığını, kırsal bölgelerin yakınlarına geçici göçün yükseldiğini ortaya koyuyor.⁹⁹ Özetle, iklim olayları ve risklerinin kentlere olan kalıcı göçte doğrudan etken olarak az bir payı var ve çoğunlukla diğer faktörlerle birleşerek kente göçü hızlandırıcı bir etken olarak karşımıza çıkıyor. Öte yandan, hane üyelerinin bir kısmının geçici olarak kentlere göç etmesi ise iklim riskleri ve olaylarına karşı en sık kullanılan yöntemlerden. Ancak bu her zaman kırılabilirliği giderilmesi veya iklim değişikliğine karşı güçlenme ile sonuçlanmıyor. Kıyı erozyonu, deniz seviyelerinin yükselmesi, seller ve ani gelişen iklim olayları gibi birçok iklim riskinin bir arada görüldüğü, kırılabilir altyapıları ve eşitsiz mekânları olan kentlerdeki sosyal ve ekonomik adaletsizlikler bu kesimleri daha da savunmasız hâle getirmektedir.¹⁰⁰ Örneğin, kuraklık nedeniyle geçimliklerini kaybedenler, ekonomik fırsatların daha çok görüldüğü kentlere göç ettiklerinde yoksulluğun hâkim olduğu, altyapısı zayıf, kent hizmetlerinin yetersiz kaldığı mahallere yerleşiyorlar ve seller, toprak kayması, aşırı hava olayları gibi iklim risklerinin yıkıcı etkilerine maruz kalıyorlar. Bunların yanı sıra, işsizlik, kötü çalışma şartları, konut ve geçim giderlerinin fazlalığı gibi iş ve ekonomiye dair zorlukların yanı sıra geleneksel, toplumsal ağlardan uzaklaşma, ötekileştirme, dışlanma, gettolarda yaşama gibi sosyal ve kültürel engeller de kente göç edenlerin hayatlarını zorlaştırıyor, adaletsizlikleri derinleştiriyor ve dolayısıyla kırılabilirlikleri artırıyor.¹⁰¹

İklim değişikliği ve hareketlilik arasındaki ilişkinin olası olumsuz sonuçlarından biri de mevsimlik tarım işçileri örneğinde görülebilir. Geçimliliği çeşitlendirmenin bir aracı olarak başvuru mevsimsel göç durumunda, toprak sahiplerinin ve işverenlerin iklim değişikliği nedeniyle artan maliyetleri çalışanlara yüklemesi, mevsimlik işçi olarak çalışanların düşük ücretler almaları ve olumsuz şartlarda çalışmalarıyla artan düzeylerde sömürülmeleriyle sonuçlanmaktadır.¹⁰² Örneğin Türkiye'nin güney illerinden Adana'da, mevsimlik tarım işçileri üzerine yapılan bir çalışmada, Kürtlerden ve vatandaşlık hak-

ları bulunmayan Suriyeli göçmenlerden oluşan mevsimlik tarım işçilerinin öteden beri maruz kaldıkları durumun daha da kötüleştiği görülmektedir. Çalışma neoliberal küreselleşme ve küresel çevresel değişimin birleşerek bölgeler, sektörler, ekosistemler ve sosyal gruplar üzerinde yarattığı çifte maruziyet etkisini incelemektedir.¹⁰³ Buna göre, Türkiye’de tarım kuraklık, seller ve yükselen sıcaklıklar nedeniyle tehdit altındayken küresel piyasada rekabetin artması ve tarım ürünü fiyatlarındaki düşüş nedeniyle de baskı altında bulunuyor. Bu durum karşısında büyük toprak sahiplerinin kârlılığını sürdürebilmek için kullandığı yöntemlerin başında da mevsimlik tarım işçilerinin ücretlerini düşürmek geliyor. Diğer yandan devlet, tarım sektöründe üretimin sağlanması için ve büyük toprak sahiplerinin zararlarını giderici önlemler alırken, mevsimlik tarım işçilerinin sosyal güvencelerini sağlamıyor. Bu durum, kendi mutlak yaşam yerlerinde iklim değişikliği nedeniyle şartları daha da zorlaşan mevsimsel göçmenlerin durumunun iç içe geçen iklim değişikliği ve sosyal, ekonomik ve siyasi faktörler nedeniyle daha da kötüleştiğini gösteriyor.

İklim uyum ve azaltım eylemleri yerinden edilmelerle sonuçlanabilir

İklim değişikliği ile mücadele kapsamında hayata geçirilen uyum ve azaltım eylemleri de yerinden edilmelere neden olabiliyor. Bunun temel kaynağı iklim adaleti çerçevesinden bakmayan ve iklim değişikliği ile mücadeleyi teknolojik ve idari bir meseleye indirgeyen yaklaşımlar. Yürürlüğe konulan eylemler, her ne kadar sera gazı salımlarını indirmeye ve iklim değişikliğinin etkilerine uyum sağlamaya yönelik olsa da, toplam nüfusu ve bir bölgedeki adaletsizlikleri, eşitsizlikleri ve kırılabilirlik farklarını göz önüne almadan tasarlanıp uygulanıyor; iklim adaletsizliğini gidermek yerine iklim adaletsizliğini sonu yerinden edilmelerle de bitecek şekilde derinleştiriyor.

Örneğin, Pakistan’ın güneyinde bulunan kıyıya yakın İndus Deltası’da su kaynaklarının deniz suyunun karışmasından dolayı bozulması, yağışlar ve sıcaklık artışları nedeniyle azalması gibi yavaş gelişen iklim olayları nedeniyle küçük çiftçiler uzun bir zamandır geçimliklerini kaybetme riskiyle karşı karşıya. İklim değişikliğinin etkilerine uyum göstererek üretim faaliyetlerine devam edebilmek için bölgede bir ihracat ürünü olan karides yetiştiriciliğine başlandı. Su kaynaklarının büyük oranda ekonomik elitlerin kontrolünde olduğu bölgede pirinç tarlalarının yerini karides yetiştiriciliğinin yapıldığı göletlerin almasıyla küçük çiftçilerin geçimlik kaybı daha da arttı. Küçük çiftçiler topraklarının ellerinden alınması nedeniyle tarımsal faaliyetlerini yürütemezken her-

kesin kullanımına açık alan ve kaynaklar da pazara yönelik karides üretiminin kullanımına verildi. Karides üreticiliğinin yeterli iş imkânı sağlamaması da eklenince küçük çiftçiler, Khulna, Dhaka ve Kalküta gibi kentlere kaçınılmaz biçimde göç etmek zorunda kalıyorlar.¹⁰⁴ Bu duruma başka bir örnek de ormanlarla ilgili karbon salımını düşürme, dengeleme projeleri. Ormansızlaşma ve Orman Tahribatından Kaynaklanan Emisyonları Azaltma (REDD+) projeleri temelde hükümetlerin ve şirketlerin saldıkları karbon miktarını yetiştirdikleri ormanların karbon tutma miktarıyla dengelenme prensibine dayanır. Ancak bu projeler birçok yerde tarım alanlarına el konulması nedeniyle ekilebilir alanların azalmasına yol açıyor. Ayrıca varolan ormanların “bilimsel” ve “rasyonel” biçimde idaresi yoluyla “koruma” altına alınması orman ürünleri ile geçimliklerini sağlayan toplulukların ormanlara erişiminin kısıtlanmasına neden oluyor. Böylelikle, başta yerli halklar olmak üzere birçok topluluğun gıda hakkı ve kültürel varlıklarını sürdürme hakları ellerinden alınıyor. Sosyal, ekonomik ve siyasi faktörlere bağlı olarak farklılıklar gösterse de ekonomik yerinden edilmelerin dışında fiziksel yerinden edilmeler de sıklıkla yaşanıyor. Genel olarak korumaya alınan ormanlarda yüzyıllardır varlığını sürdüren insan toplulukları “işgalcilik” gibi suçlamalarla buralardan zorla atılıyor.¹⁰⁵

Özetle, iklim hareketliliği çokboyutlu, çokyönlü; farklı süre ve mesafelerde gerçekleşen bir olgu. Yereldeki şartlara ve dinamiklere göre farklılıklar gösterse de bazı ortak süreç ve mekanizmalar üzerinden şekilleniyor ve sonuçlar üretiyor. Yukarıda özetlenen ortak temel özelliklerinden yola çıkarak iklim hareketliliğinin (ve hareketsizliğinin) doğrudan bir iklim adaleti meselesi olduğunu söylemek mümkün. Zira iklim değişikliği karşısında zor durumda olanlar ve yerinden edilenler toplumsal hayatta sosyal, ekonomik ve siyasi adaletsizlikleri yaşayan toplumsal gruplar. İklim değişikliğinin yıkıcı etkileri sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel etkilerle birleştiğinde maruz kaldıkları adaletsizlik daha da derinleşiyor. Sonu yoksullaşma, sosyal ve kültürel varlığını devam ettirememeye, hayatı idame ettirememeye gibi durumlara varan, evlerin, toprakların ve geçimliklerin kaybı karşısında hareketlilik veya hareketsizlik bir savunma yöntemi olarak karşımıza çıkıyor. İklim değişikliği olaylarının sosyal, ekonomik ve siyasi faktörlerle birleşerek katkıda bulunduğu hareketlilik, aktörlerin zorunda kaldıkları kadar kendi iradeleriyle hakkında karar aldıkları bir süreç. Tüm bunlar iklim hareketlilik olgusunu hareket eden, edemeyen ve etmeyen aktörleri merkeze alan bir bakış açısıyla sosyal, ekonomik ve siyasi bağlamın içerisinde şekillenen dinamik bir süreç olarak irdelemeyi gerektiriyor.